

Yeni Nesil Karşılaştırmalı Kapitalizm: Büyüme Modelleri Yaklaşımı Üzerine Teorik Bir İnceleme¹

Fatin Şevki Bulut^{2,3} Birol Kovancılar⁴

ÖZET

Karşılaştırmalı kapitalizm (*comparative capitalism, CC*), siyaset bilimi ve politik iktisattan beslenerek iktisadi işleyiş, kurumlar ve siyasal kuvvetleri ülkeler arasında karşılaştırmak ve kurumlar ile iktisadi büyüme arasındaki kesişimleri kıyaslamak amacıyla ortaya çıkmış bir araştırma dalıdır. Kapitalizm Çeşitleri (*varieties of capitalism, VoC*) yaklaşımı, CC araştırmalarının ana akım uygulamasıdır. Bu yaklaşım, bir iktisat politikasının bütün ülkeler için uygun olacağı kabulüne karşı bir duruş olmasına rağmen şirket odaklı olması ve sınırlı bir araştırma çerçevesi sunması nedeniyle eleştirilmektedir. İkinci Kuşak VoC, gelişmekte olan ülkelere açılmış olsa da VoC'un araştırma yöntemini aşamamıştır. Büyüme modelleri yaklaşımı ise, VoC'un araştırma yöntemini aşarak kapitalist çeşitlilikleri incelemeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Büyüme modelleri yaklaşımı, Post Keynesyen iktisadın kapitalizmin istikrarsızlığı varsayımını kabul etmektedir. Ayrıca, bu yaklaşımın ülkelerin uyguladığı farklı büyüme modellerini büyüme koalisyonları ile ilişkilendirerek siyaset ve sosyoloji ile iktisat arasında bağlantı kurduğu ve sınıflar arası ve sınıflar içi çatışmalara vurgu yaptığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı Kapitalizm, Kapitalizm Çeşitleri, Büyüme Modelleri, Post Keynesyen İktisat, Büyüme Koalisyonları

New Generation Comparative Capitalism: A Theoretical Study on the Growth Models Approach

ABSTRACT

Comparative capitalism (CC) is a field of research that draws on political science and political economy to compare economic functioning, institutions and political forces across countries and to compare the intersections between institutions and economic growth. The varieties of capitalism (VoC) approach is the mainstream application of CC research. While VoC challenges the notion that a single economic policy is suitable for all countries, it has been criticized for being too firm-oriented and offering a limited research framework. Although the Second Generation VoC has been extended to developing countries, it has not been able to overcome the research

¹ Bu çalışma, Fatim Şevki BULUT tarafından Prof. Dr. Birol KOVANCILAR danışmanlığında MCBÜ LEE bünyesinde hazırlanan “Karşılaştırmalı Kapitalizm, Büyüme Modelleri ve Devlet: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Bir İnceleme” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

² İletişim Yazarı: fatinsevkibulut@gmail.com

³ Araş. Gör., MCBÜ İİBF Maliye Bölümü Maliye Teorisi Anabilim Dalı. ORCID: 0000-0002-9787-2387

⁴ Prof. Dr., MCBÜ İİBF Maliye Bölümü Bütçe ve Mali Planlama Anabilim Dalı. ORCID: 0000-0001-9650-6177

(Makale Gönderim Tarihi: 05.01.2025 / Yayın Tarihi: 27.06.2025)

Doi Numarası: [10.18026/cbayarsos.1613630](https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1613630)

Makale Türü: Araştırma Makalesi

methodology of VoC. The growth models approach, on the other hand, aims to transcend the research methodology of VoC and examine capitalist diversification. This approach incorporates the Post-Keynesian economic perspective, which assumes the inherent instability of capitalism. Additionally, it links politics and sociology with economics by linking different growth models applied by countries to growth coalitions and emphasizes inter- and intra-class conflicts.

Keywords: *Comparative Capitalism, Varieties of Capitalism, Growth Models, Post Keynesian Economics, Growth Coalitions*

1. GİRİŞ

Karşılaştırmalı kapitalizm (*comparative capitalism, CC*), iktisadi işleyiş, kurumlar ve siyasal kuvvetleri ülkeler arasında karşılaştırmak ve kurumlar ile iktisadi büyüme arasındaki kesişimleri kıyaslamak amacıyla ortaya çıkmış bir araştırma dalıdır. Bu araştırma dalının iddiası, kapitalist birikim rejiminin örgütlenmesi için özgün birden fazla yöntem olabileceğidir. CC, emekçilerin üretim araçlarından ayrıldıkları özgül bir birikim rejimi olan kapitalizmin bütün örneklerinin, bu birikim rejiminin temel mantığını korumuş olduğunu söylemekte, ancak bu örneklerin birbirinden farklı yörüngeler izlemesi olarak nitelenen kapitalist çeşitliliği barındırabileceğini iddia etmektedir (Bruff, 2011, s. 491). İktisadi krizleri aşmaya yönelik hukuki ve ekonomik müdahaleler, en başta sermaye mantığı ile şekillenen tekil kapitalizmi yeni hukuki ve siyasal kurallarla çerçevelenmiş şekilde örgütlemekte ve özgünleştirmektedir. Bu nedenle kapitalizm, birçok tekil biçimlere bürünebilen iktisadi ve hukuki bir karışım olarak tanımlanabilir (Dardot & Laval, 2022, s. 86).

CC araştırmaları, siyaset bilimi ve karşılaştırmalı politik iktisadın eklemlenmesiyle ortaya çıkmış bir alt disiplindir. Bu nedenle, ana akım iktisadın yöntemsel olarak kendisini diğer sosyal bilimlerden ayırıştırması sonucu ortaya çıkmış olan sınırlı araştırma çerçevesinden çıkabilme yetisine sahiptir. Bütün CC araştırmalarında kurumların yapısı ve özgünlükleri önem arz etmektedir, çünkü bu araştırmaların temel kabulü, kurumsal farklılıkların ulusal kültürü simgelediği ve bu nedenle iktisadi belirleyenlerden ayrı düşünülemeyeceği fikriyatıdır (Amable, 2003, s. 3). Zira CC araştırmalarında siyaset, uygulanacak iktisadi politikaları belirlemekte, iktisadi politikaların sonuçları ise siyasetin geleceğine şekil vermektedir. Bir başka ifadeyle, CC araştırmaları, politik iktisadi döngü içerisinde siyaset ve iktisadın birbirinden bağımsız olmadığı, aksine, birbirini etkilemeye yetkin iki temel alanı temsil ettiğini söylemektedir.

CC'e atfedebileceğimiz ve ilk araştırmalar, Gerschenkron (1962), Shonfield (1965) ve Polanyi (2014) tarafından yapılmıştır. Küreselleşme tartışmalarının doruğa çıktığı 1990'lı yıllardan itibaren kapitalizm içerisinde farklı çeşitliliklerin varlığı kabul edilmiş ve bu çeşitliliklerin varlık ile sürekliliklerini sağlayan etmenler tartışmaya açılmıştır. Bu tartışmayı yoğunlaştıran çalışmalar, Albert (1993), Hollingsworth ve Boyer (1997), Crouch ve Streeck (1997) ve Dore (2000) tarafından yapılmıştır. Bu tartışmaların, farklı kapitalist çeşitliliklerin başarılı olacağı konusunda karamsar olduğunu vurgulamak gerekmektedir

(Bruff, vd., 2015, s. 30). Bu karamsarlığın, günümüz CC incelemelerinin temel başvuru kaynağı Hall ve Soskice (2001) tarafından ortaya konulan Kapitalizm Çeşitleri (*Varieties of Capitalism, VoC*) yaklaşımı ile aşıldığını söylemek mümkündür. VoC, bu tarihten itibaren CC araştırmalarında ana akım hale gelmiştir.

2008 Büyük Durgunluğu ile beraber CC araştırmaları içerisinde VoC'a karşı önemli eleştiriler yükselmiştir. Bu eleştiriler, VoC'un şirketlere olan yoğun vurgusu devletin VoC içerisinde yer edinmemesi, kurumsal değişime dair açılan alanın yetersizliği ve VoC'un coğrafi olarak kısıtlı alanlara sıkışmış olması üzerine yoğunlaşmıştır. Büyüme modelleri yaklaşımı, CC araştırmaları içerisinde bu eleştirilerden neşet eden ve bu eleştirileri aşarak CC araştırmalarının yürütülebileceğini iddia eden yeni nesil bir CC araştırması ekolüdür. Bu çalışma, CC araştırmalarında yeni nesli temsil eden büyüme modelleri yaklaşımının teorik incelemesini yapmayı amaçlamıştır. Çalışmanın ilk bölümünde ana akım CC araştırmalarını temsil eden VoC incelenmiş, ardından VoC'a dönük eleştiriler neticesinde ortaya çıkan ikinci nesil VoC araştırmaları ve VoC'un gelişmekte olan ülkelere açılması anlatılmıştır. Sonrasında büyüme modelleri yaklaşımının teorik temelleri açıklanmış ve büyüme modellerinin siyasetle olan ilişkisini temsil eden büyüme koalisyonlarının oluşumu tartışılmıştır.

2. ANA AKIM KARŞILAŞTIRMALI KAPİTALİZM: KAPİTALİZM ÇEŞİTLERİ YAKLAŞIMI

VoC, soğuk savaş sonrasında ülkelerin izleyeceği tek bir makul yolun olduğu önermesine karşı kapitalizmin içinde ve kapitalizme sadık farklı örgütlenme biçimlerinin var olabileceğini iddia etmektedir. VoC'un farklı kapitalist örgütlenme modellerine kapı açması, sönümlenen CC araştırmaları içerisinde VoC'u ana akım haline getirmiştir. VoC'un temel amacı, ulusal politik ekonomilerin dönüşüm süreçlerini, kurumların yapısını anlayarak açıklamak ve ekonomi politikalarının dönüşümünü kurumların nasıl değiştiğine bakarak öngörmektir (Hall & Soskice, 2001, ss. 65-66). Kurumların kapsadığı kavram kümesi, anayasa, hukuk kuralları ve kamu düzenlemelerini içermektedir. Kabul görerek teamül haline gelmiş yazılı olmayan normlar ve alışkanlıklar ile bu kavram kümesi genişlemektedir. Son olarak, kamu bürokrasisi, şirketler, piyasalar ve aileler gibi resmi ve resmi olmayan örgüt ve kuruluşlar kurumların kavram kümesinin son sacayağını oluşturmaktadır (Dutt, 2015, s. 18). İktisadi büyüme ve kurumlar arasındaki ilişki, politik iktisat literatürü içinde çokça tartışılmaktadır. Kurumlar, oyunun kuralları olarak algılandığında, iktisadi öznelere kararlarını şekillendirmek ve böylece onların uygulamaya koyacağı stratejileri belirlemek konusunda güçlü bir konuma yerleşmektedir. Bireyler ve kuruluşlar, bu çerçevede kurumları veri olarak algılamakta ve bu veriye göre kararlarını belirlemektedir. Ayrıca bu yapı, kurumların düzenleyici ve belirsizlikleri giderici konumunu pekiştirmektedir (Amable, 2003, s. 34).

VoC, endüstriyel sosyoloji temelli bir yaklaşımdır (Stockhammer & Kohler, 2022, s. 189) ve VoC için şirketler, kapitalizmin temel belirleyici kurumu olarak tanımlanmıştır (Palley, 2022, s. 134). VoC, bu anlamda tarihsel olarak, Fordist kitlesel üretim biçiminin girdiği krizin ardından ortaya çıkması muhtemel endüstriyel üretim yöntemlerini araştıran incelemelere dayanmaktadır. VoC'un temel belirleyici olarak sunduğu şirket, iktisat teorisinde anlatılan, kâr amacıyla hareket eden ve üretim faktörlerini kiralayan temsili öznedir. Bu nedenle, VoC, şirket ile üretim için arz sağlayanlar, müşteriler, ortaklar, hissedarlar, işveren örgütleri, işçi sendikaları ve devlet arasındaki ilişkileri anlatan bir incelemedir (Amable & Palombarini, 2009, s. 129). Biraz daha belirginleştirmek gerekirse VoC, kapitalist şirketi temel kurum sayarak ve şirketi tamamlayan kurumları inceleyerek; devamlılıkları ve değişimleri, ortaklıkları ve ayrımları, ikili ayrıma tuttuğu kapitalist gelişim rotalarının çerçevesinde araştırabilme imkanının varlığını vurgulamıştır (Coates, 2015, s. 17). Bir diğer ifadeyle VoC, rekabet ve işleyiş süreçlerinin tek bir yolu olmadığını anlatmayı gaye edinmiş sistemik bir incelemedir (Becker, 2009, s. 4).

Özgün kapitalist çeşitliliklerin rekabet edebilme yetisi ise, farklı kurumsal oluşum yapılarından kaynaklanmaktadır (Amable, 2015, s. 80). VoC'a göre kurumların evrimi, zorunlu olarak rekabet güdüsünü beslemek amacıyla gelişmiştir. Rekabet yetisi, düzenlenmiş piyasa ekonomilerinde (*Coordinated Market Economies, CME*) eşgüdüm, liberal piyasa ekonomilerinde (*Liberal Market Economies, LME*) ise serbestleşmenin artması ile güçlenmeye meyillidir. Bu nedenle, rekabet yetisini arttırmaya dair baskıları hızlandıracak küreselleşme gibi iktisadi yapıya etki eden dışsal bir dönüşüm, iki kapitalizm çeşidi arasındaki farklılığı perçinleyecek bir etki yaratacaktır. Eşgüdümün başat nitelik olduğu CME'ler için kamu ve şirketler arasındaki ortaklaşma artacak, serbestleşmenin başat nitelik olduğu LME'ler için ise serbest piyasaya bağlılık hızlanacaktır. Bu yörüngenin dışındaki bir dönüşüm, VoC'un belirleyici kurumu olan şirketi etkisizleştirecektir (Amable, 2015, s. 86).

Hall ve Soskice (2001, s. 4) ulusal kurumlar arasından şirketi CC araştırmalarının temelini geri getirerek, sendikaların önemini göz ardı etmeden, iş dünyası derneklerinin politik iktisadın en etkin özneleri olduğunu vurgulamayı amaçladıklarını söylemişlerdir. Ulusal kurumların yarattığı iktisadi şartlardan yola çıkarak iktisadi başarıyı açıklamaya odaklı bu inceleme, küreselleşme, liberalleşme gibi uluslararası ekonomiye dair incelemeleri dışarıda tutmuş ve yurtiçindeki kurumlar ile kamu politikalarını tartışmanın çıkış noktasına yerleştirmiştir (Bruff, vd., 2015, s. 31). Şirketi temele alan VoC, devleti temele alan diğer CC araştırmalarından keskin bir ayrımı temsil etmektedir. Bu yaklaşımda devletin varlığı yasal sistem ve emek piyasası düzenlemeleri ile sınırlanmıştır (Palley, 2022, s. 134). Bir başka ifadeyle devletin konumu, şirketler ile birlikte uyumlu bir biçimde hareket ederek kurumsal yapının oluşumuna katkı sunmaktır (Amable & Palombarini, 2009, s. 126).

Hall ve Soskice (2001) ülkelerin kurumsal farklılıklarını beş alt başlığa bakarak incelemiştir. Bunlar; farklı paydaşların şirket yönetimindeki ilişkisini anlatan şirket

yönetişimi (*corporate governance*); yatırım için finans, sermaye ve emek arasındaki ilişkileri betimleyen endüstri ilişkileri; mesleki eğitim ve genel eğitimle mesleki yeti kazandırma süreçlerini inceleyen eğitim ve mesleki bilgi; kademeli ve radikal olarak sınıflandırılan yenilik (*innovation*) ve şirketler arası ve şirket içi ilişkiler olarak özetlenebilir. VoC, kâr amacı güden başarılı bir şirketin, diğer karar verici öznelerle girdiği ilişkileri bu beş başlık altında anlatmayı amaç edinmiştir (Coates, 2015, s. 12). Bu çerçeve, kurumların ne ölçüde birbirini tamamladığı, bazı eksikliklere rağmen neden kurumların devamlılığının sürdüğü, özgül kurumların nasıl desteklendiği veya kısıtlandığı, hangi kurumların varlığı ve yokluğu pahasına mevcut kurumların var olduğunu incelemekte kolaylık sağlamaktadır (Deeg & Jackson, 2007, s. 153). VoC, bu alt başlıklardan yararlanarak, şirketlerin farklı durumlara nasıl karşılık verdiğini incelemek yöntemiyle ulusal özgünlüklerin kıyaslanabileceğini söylemektedir. Farklı kapitalizm çeşitlerinin karşılaştırması ancak belirtilen çerçevede içerisinde şirket davranışlarının çeşitlendiği takdirde yapılabilir (Hall & Soskice, 2001, s. 9).

VoC, şirketlerin karşılaştıkları koordinasyon sorunlarına verdikleri yanıtlardan hareketle, kapitalizmin iki ideal çeşidinin olduğunu söylemektedir. Bunlar, LME ve CME'dir (Hall & Soskice, 2001, s. 8). Bu ikili ayrım, Weberyen bütüncül ideal biçimler anlatısını ödünç almış ve bu anlatının yöntem olarak kullandığı gerçekleşmemiş durumları ülkelerin somut durumlarına örneklemeye yolundan farklı bir biçimde, somut biçimleri ideal olarak tanımlamak yolunu izlemiştir (Hay, 2020, s. 305). Bu araştırma çerçevesi içerisinde yanıt aranan sorular, çalışanların şirketle iş birliğinin belirli ücret kısıtları altında sağlanması, belirli yetilere haiz emek arzının sorunsuz olarak gerçekleşmesi, yatırımların finansmanı ve sermayedarlar ile olan ilişkilerin düzenlenmesi ve taşeronlar ve rekabet edilenler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesidir (Baccaro, vd., 2022, s. 4).

2.1. VoC'un İlk Ayrımı: Liberal Piyasa Ekonomisi (LME) ve Düzenlenmiş Piyasa Ekonomisi (CME)

LME'de şirketlerin aldığı kararlar piyasa mekanizmasına bağlıyken CME'de stratejik ve planlı müdahaleler sergileyen piyasa dışı kurumlar başat konumdadır. Bu olgu LME ve CME ayrımının temelinde bulunmaktadır (Hall & Soskice, 2001, s. 33). Bir başka ifadeyle, LME'lerde sorunlar doğrudan piyasa mekanizması tarafından çözülürken CME'lerde firma tarafından, kurumsallaşmış stratejik düzenlemelerce çözülmektedir (Baccaro, vd., 2022, s. 4). LME'ler hiyerarşik bir biçimde organize olmuş ve hissedarların piyasa değerlerini maksimize etmeye koşullu şirketlerin piyasa koşullarına uygun işlemlerle faaliyetlerini sürdürdükleri, CME'ler ise diğer öznelerle ortaklık ruhu ile hareket eden ve üstü kapalı uzun dönem anlaşmalar ile ilişki kuran şirketlerin var olduğu iktisadi düzenleri anlatmaktadır (Palley, 2022, s. 134). VoC, CME'leri LME'lerin sunduğu finansallaşma etkisindeki kapitalizme nazaran işçi dostu ve eşitlikçi görmektedir (Baccaro & Pontusson, 2016, s. 178). LME'ler genel yetiler, yüksek teknoloji ve düşük ücretli hizmetlerde uzmanlaşmıştır. Bu yetiler sayesinde beşerî sermaye ve diğer varlıkların hızlı dönüşümüne

imkân sunmaktadır. Bunun aksine CME’ler, endüstri ve şirket temelli yetilerde uzmanlaşmıştır. Yasal kurumlar, endüstri ve şirketlerin karşılaştıkları sorunları çözme yeti taahhüt etmekte ve bu sayede uzmanlaşmanın gerektirdiği yetilerin sağlanabilmesi için kredibilite sunmaktadır (Baccaro & Pontusson, 2022, s. 205).

LME sınıfına giren altı ülke Avustralya, Kanada, İrlanda, Yeni Zelanda, ABD ve İngiltere’dir. ABD ise LME’nin örnek ülkesi olarak sunulmuştur. CME sınıfına giren on bir ülke ise Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Almanya, Japonya, Hollanda, Norveç, İsveç ve İsviçre’dir. Almanya, CME’nin örnek ülkesi olarak sunulmuştur (Hall & Soskice, 2001, s. 19). Hall ve Soskice (2001, s. 21) çalışmalarında hangi türün diğerinden üstün olacağını tartışmayacaklarını, ancak yenilik konusundaki farklı kapasiteleri serimlemek istediklerini vurgulamışlardır. Kurumların bütün ülkelerde “mutlak” bir yapıya sahip olacağı kabulü yerine farklı kurumsal yapıların getirdiği avantajları karşılaştırmalı incelemeye tabi tutan VoC, üretimin incelenen ülkeler arası farklılaşmasına tutarlılığı olan açıklamalar sunabilmiştir (Schedelik vd., 2021, s. 515). LME’lerin kurumsal çerçevesi, düşük ücretli hizmetler ve yüksek teknoloji içeren radikal yenilikler içerirken, CME’lerin kurumsal yapısı imalat kademeli yenilikler ve üretimin kalitesinde çeşitlilik öngörmektedir (Baccaro, vd., 2022, s. 5).

LME’ler radikal yeniliklerde (*radical innovation*) üstünken CME’ler kademeli yeniliklerde (*incremental innovation*) üstündürler. Burada vurgulamak istedikleri nokta, farklı türlerin farklı icra kapasitelerine sahip olduğudur. İki farklı tür, farklı düzenleyici rejimler tarafından desteklenmektedir (Palley, 2022, s. 134). LME’ler, radikal yenilikler için yüksek kapasiteye ve fiyat duyarlılığı yüksek ürünlerin seri üretim yetisine sahipken CME’ler kademeli yenilikler için kalite duyarlılığı olan esnek uzmanlaşmaya sahiptir (Hall & Soskice, 2001, s. 28,32). Bu endüstriyel yenilik anlatısında kademeli yenilikler, uyarlanabilen ve yeniden üretmeye elverişli olarak görülmektedir, bir başka ifadeyle bu üretim yöntemi kurumsal yapıyı değişim yönünde tehdit etmemektedir. Üretim alanındaki gerçek yenilikler LME’lerden kaynaklı görülmekte ve yine bunlar “dışsal kesintiler” (*exogenous disruption*) olarak nitelenmektedir (Amable & Palombarini, 2009, s. 124). LME’lerin CME’lere nazaran daha az devlet müdahalesi ve serbest piyasanın hayatın bütün alanlarına daha yoğun sirayet ettiği için daha fazla liberal olması, LME’lerin daha yenilikçi ve dinamik olduğu anlamına gelmemektedir. VoC, yenilikçilik ve rekabetin kamunun yönlendiriciliği altında da sağlanabileceğini söylemektedir (Becker, 2009, s. 16).

Buraya kadar yaptığımız anlatının bir özetini sunmak gerekirse, VoC ile yapılan ayrımın temelinde, farklı türde yönetilen kapitalist rejimlerin serpilmesi ve olgunlaşmasında başat belirleyicinin kurumlar olduğu ve bu kurumlar içerisinde şirketin özel bir yeri kapsadığı fikriyatı bulunmaktadır (Nölke vd., 2020, s. 6). İlişkilerin temelinde kapitalist şirket bulunmakta ve kurumlar, kapitalist şirketin tamamlayıcıları olmaktadır. Ülkelerin makro iktisadi dengelerine bakarak çıkarımlar yapmak yerine VoC, kapitalizmin gündelik hayatta nasıl işlediğini açığa vurabilmek için şirketleri incelemeyi yöntem edinmiştir (Nölke vd.,

2020, s. 7). Bir başka ifadeyle, VoC'un amacı makro iktisadi farklılıkları açıklamak olsa da kendisini mikro iktisadi bir mantık üzerine kurgulamıştır (Palley, 2022, s. 135).

Ana akım iktisat, etkin kurumların yüksek büyüme, düşük işsizlik ve emek piyasasına katılımın artışı, cari hesabın ve yabancı ticaret hesabının dengede olması gibi iktisadi olumluluklar yaratırken, etkin olmayan kurumların bunun tam aksini yarattığını iddia etmektedir. Böylece kurumsal dönüşüm, yalnızca en iyi alternatife yakınsayan bir tutum haline gelmektedir (Amable & Palombarini, 2009, s. 124). VoC, en iyiyi temsil eden tek bir kurumsal yapılanma olmadığını vurgulayan bir anlatıdır. Serbest piyasayı önceleyen, sermayeyi emeğe karşı üstün tutan politikalar LME'lerde, emek ve sermaye arasında dengeli sosyal ortaklaşmanın olduğu politikalar CME'lerde etkin sonuçlar vermektedir.

Özellikle 1980 sonrasının uluslararası iktisadi şartları, CME ülkelerine LME'ye benzer piyasa eksenli kurumsallaşma konusunda baskı uygulamıştır. Ancak CME ülkelerinin kurumsal yapısı, Hall ve Soskice'e göre (2001, s. 57) bu baskıları köreltmeye ve "Başka Alternatif Yok (*There Is No Alternative - TINA*)" önermesiyle sunulan politikaların aksine, şirketlere kurumların farklılıklarından doğan "kurumsal arbitraj avantajları" sağlayacak politikalar sunabilmeye mahirdir. VoC incelemesinin tek yönlü bir dünya ekonomisi sunan araştırmalardan en önemli farkı, VoC'un, ana akım araştırmalarda olduğu gibi uluslararası rekabetin ve küreselleşmenin kapitalist çeşitliliği bitireceğini değil, onu besleyeceğini savunmasıdır (Baccaro & Pontusson, 2016, s. 178). Şirketler, var olan kurumsal yapı içerisinde iktisadi faaliyetlerini sürdürmeye ve bu kurumsal yapıdan faydalanmaya devam ettikçe, kamu ise iktisadi büyümeyi sağlayacak politikaları şirketler lehine uygulamaya ve kurumsal yapıyı daha uyumlu yapmaya çalıştıkça, ülkelerin özgün kurumsal yapıları sağlamlaşacaktır (Baccaro, vd., 2022, s. 5).

VoC, küreselleşmenin ülkelerin özgünlüklerini azaltacağını zımni olarak kabul etmekte olsa da LME ve CME ikileminin süreceğini vurgulamaktadır. Zira LME ve CME özellikleri sergileyen ülkeler kendi içlerinde birbirine yaklaşıırken, ana ikilemin birbirinden farklı olan kurumsal yapısı devam etmektedir. Örnek olarak LME içerisinde konumlanan İngiltere, ABD'ye yaklaşıırken, İsveç, Almanya'ya yakınlaşmakta; ancak LME ve CME farklılığı varlığını korumayı sürdürmektedir (Baccaro & Pontusson, 2022, s. 206). Sonuç olarak VoC, üstü kapalı da olsa normatif bir anlatıya sahiptir. CC araştırmaları, genel olarak piyasaya müdahalesizliğin en etkin sonucu doğuracağını söyleyen ve devlete çok kısıtlı müdahale alanı bırakan neoklasik iktisada karşı konumlanmakla birlikte (Jackson & Deeg, 2006, s. 7), özel olarak VoC, öne sürdüğü farklı kapitalizm türleri anlatısıyla iktisadi başarıyı sağlamak için tek bir yol olduğunu vurgulayan neoliberal anlatıya alternatif sunmaktadır (Coates, 2015, s. 19). Ayrıca VoC, sunduğu alternatifle kamu politikalarının farklı kapitalizm türleri için farklı şekillenebileceği iddiasında bulunmaktadır (Becker, 2009, s. 4).

Palley'in (2022, s. 130) vurguladığı üzere, VoC'un söylemsel olarak sunduğu önerme, heterodoks iktisadi okulların⁵ 1980'lerden itibaren yapmakta zorlandığı neoliberal hegemonyanın tek söylemliliğini kırmayı başarmıştır. Marksist bakış içerisinde dahi, kurumsal farklılıkların, bir kapitalist çeşitliliğin doğuşu ve serpilmesini anlayabilmek için faydalı bir bakış sunduğu fikrinden ötürü VoC araştırma çerçevesi kullanışlı bir yöntem olarak düşünülmüştür (Kannankulam & Georgi, 2014, s. 61). Ayrıca VoC düşünürleri, kapitalizm içerisindeki "ikili çeşitliliğin" Anglo-Amerikan LME modeline doğru yaklaşma içinde olmadığını düşünmekte ve Almanya tipi bir kapitalist çeşitliliğin de uzun süre daha devam edeceğini iddia etmektedir (Hall, 2007, ss. 39, 82).

2.2. VoC'un Makro İktisadi Dayanağı: Yeni Keynesyen İktisat

VoC Yeni Keynesyen iktisadın varsayımlarından hareketle kurgulanmış bir araştırma çerçevesidir. Yeni Keynesyen iktisat, neoklasik iktisattan piyasaların sürekli temizlenmesi ve rasyonellik varsayımları ile ayrılmakta olsa da nihayetinde neoklasik iktisadın arz yanlılığına dokunmamaktadır (Stockhammer & Onaran, 2022, s. 55). VoC'un benimsediği Yeni Keynesyen iktisat; faiz oranı ve toplam talep arasındaki ilişki, enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişki ("Phillips eğrisi") ve merkez bankasının enflasyon ve çıktındaki değişikliklere tepki fonksiyonunu açıklayan "üç denklemlilik bir modele" dayanır (Baccaro ve Pontusson 2018:8; Stockhammer 2022:162).

VoC'un makro iktisadi çerçevesine göre kısa dönemde çıktı toplam talep tarafından belirlenmektedir ve talep, faiz haddinin negatif bir fonksiyonudur. Buna karşın uzun dönemde, para arzındaki genişleme tercihleri ve olasılıkları etkilemediği için paranın yansızlığı geçerlidir. Emek piyasası otomatik olarak temizlenmez, yani gayri iradi işsizlik mevcuttur. Firmalar, sabit bir marjı korurken fiyatlara maliyetleri eklemek yetisine sahiptir. Ücret ayarlama ve fiyat ayarlama eğrilerinin kesişimi, ekonominin kısa ve orta dönemde dalgalandığı noktalar etrafında denge çıktı ve denge istihdam hadlerini belirlemektedir. Enflasyonu arttırmayan işsizlik haddi (*NAIRU*) olarak bilinen bu eşitlik, emek üretkenliği ve emek piyasasının kurumsal yapısı etrafında şekillenmekte, dolayısıyla toplam talepten etkilenmemektedir (Baccaro, vd., 2022, s. 7; Hein, 2023, s. 2). Enflasyon ve işsizlik arasında kısa vadede bir değiş tokuş olsa da uzun vadede Phillips eğrisi Friedman ve Parasalcılar için olduğu gibi Yeni Keynesyen makro iktisatta da dikeydir (Baccaro & Pontusson, 2018, s. 9). Tamamıyla esnek fiyatlar ve rekabetçi ekonomi iktisadi örgütlenmenin en etkin biçimi olarak kabul edildiğinden politika yapıcılar için dayanak noktası olarak sunulmaktadır. Buna karşın, ücretler ve fiyatlar (finansal varlık fiyatları hariç) talep değişimlerine anlık yanıt vermekte zorlanmakta, bu nedenle ekonomiyi rekabetçi dengeden uzaklaştırmaktadır. Bu durumda, para politikası kısa dönemde gerçek etkiye sahiptir, zira fiyat dalgalanmalarından kaynaklanan refah kaybını azaltmaktadır. Maliye politikası da teorik olarak benzer bir görev üstlenebilir, ancak reel ekonomiye

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Özguçlu, 2024)

etkisindeki zaman ve değişken gecikmeleri ile politikacıların ihtiyari güdülerini ekonomiye içermemesinden ötürü para politikası kadar etkin olamayacaktır (Baccaro, vd., 2022, s. 7).

Böyle bir çerçeve altında, iktisadi istikrarı sağlayabilme görevini en iyi şekilde yerine getirebilecek kurum iktisadi sorunlara belli kurallar etrafında açık ve belirgin yanıtlar vermeleri sebebiyle bağımsız merkez bankalarıdır. Bu duruma, enflasyonun beklentilerin üzerinde olduğu durumda faiz haddini yükseltmek örnek olarak verilebilir. Bağımsız bir merkez bankasının parasal yanıtları, esnek olmayan fiyatlara sahip bir ekonominin tam esnek bir iktisadi işleyişe yaklaşmasını sağlar. Bu nedenle, bu düşünceye göre talep yönetimi yalnızca kısa ve orta dönemde, tam esnek ekonomiye sahip olamamanın yol açtığı sorunları aşabilmek için geçerli bir olgudur. Uzun dönemde, makro iktisadi politikalar iktisadi büyüme ile ilişkili değildir. İktisadi büyüme, arz yanlı konular olan demografi, teknoloji, AR&GE yatırımları ve beşerî sermaye ile ilişkilidir (Baccaro, vd., 2022, s. 7). Sonraki bölümde, VoC'a dönük eleştirilerin belirginleştiği ikinci kuşak VoC tartışılmıştır.

3. İKİNCİ KUŞAK VOC

Genel olarak CC araştırmaları, özel olaraksa Hall ve Soskice'in öne sürdüğü sınıflandırma birçok açıdan eleştirilmiştir. Getirilen eleştirilerin temelinde VoC'un tarihsel derinliğinin yetersiz, sunduğu araştırma çerçevesinin karşılaştırma yapabilme kapasitesinin sınırlı ve teorik altyapısının eksik olduğu fikri vardır (Nölke vd., 2020, s. 9). Baccaro ve Pontusson (2016:178) ise, VoC'u öznelere, kurumsal dengeyi etkileme yetisi olmaması üzerinden eleştirmektedir. Evvela, CC araştırmalarının geneli, kurumların iktisadi kararları nasıl etkilediğini incelerken, tarihsel süreçte kurumların nasıl ortaya çıktığı ve nasıl dönüştüğünü veri kabul etmektedir (Jackson & Deeg, 2006, s. 7). Örnek olarak neoliberal ideal model olan LME karşısındaki CME, VoC araştırmalarında veri olarak sunulmuş, bu modellerin tarihsel ve politik olarak nasıl inşa edildiği tartışılmamıştır (Palley, 2022, s. 134). VoC, Amerika'yı temel alan LME karşısında Almanya'yı temel alan CME'yi konumlandırmış ve bu konumlanmaya neden olan birikimin dayandığı somut iktisadi sömürü, sınıfsal dinamikler, birikim rejimindeki sermaye içi çatışmalar ve krize yatkınlık açıklanmamıştır (Jessop, 2014, s. 56). Vurgulanması gereken bir diğer eleştiri ise, bu araştırmaların, ekonomik büyüme ve yenilik yarattığı iddiasıyla kapitalizme tamamıyla olumlu gözle bakmasıdır. Ancak bu bakış, kapitalizm içindeki çeşitliliklerin dağılım konusundaki farklılıklarını göz önüne almamaktadır (Nölke vd., 2020, s. 10). Alt başlıklarda bu eleştirilerin ana uğrakları anlatılmış ve eleştirilerden çıkış yolları tartışılmıştır.

3.1. Birinci Kuşağa Dönük Eleştiriler

VoC'un başat olduğu dönem, dot.com kriziyle başlamış ve 2008 kriziyle son bulmuştur (Coates, 2014, s. 19). Ana akım VoC, ulusal ekonomileri aşan genel ve sistemik bir kriz

olan 2008 krizini tahmin etmek ve açıklamak konusunda araştırmacılara yeterli altyapıyı sunmamıştır (Hay, 2020, s. 303). Bu nedenle, Post-Voc (Bruff, vd., 2015, s. 34) olarak nitelenen ve VoC'un incelediği coğrafi alanı genişletmeyi amaçlayan (Nölke, 2019, s. 137) bir kuşak ortaya çıkmıştır. Bu kuşağa göre VoC'un eksikliklerini aşmak için yapılması gereken, kapitalizmi kurumlara bağlı incelemek yerine, kurumların özel bir üretim tarzı olan kapitalizm içindeki özgünlüklerini incelemektir. Bu incelemenin çıkış noktası, kapitalist çeşitliliği ülkelerin “eşitsiz ve alacalı” (Bruff & Horn, 2012, s. 162) kalkınma süreçlerinde aramaktır. Bu kuşağın teorik konumu, VoC'un temelinde bulunan rasyonel tercihlere dayalı yapının doğurduğu eksiklikleri, tarihsel ve sosyolojik kurumsalcılıkla tamamlamaktır (Nölke, 2019, s. 137). Bu okumaya göre VoC araştırmacılarının düştüğü hata, dünya ekonomisini enine kesen ve bütün ülkelerin kurumsal dönüşümünün belirleyici gücü olan, bir başka ifadeyle kurumlara gömülü olan neoliberal piyasa mekanizmasını sorguya dahil etmemeleridir (Brenner vd., 2010, s. 217).

Birinci kuşak VoC'a getirilen bir diğer eleştiri ise, analizin içindeki apolitiklik – siyasetsizliktir. Bir başka ifadeyle birinci kuşak VoC, sınıf çatışmasını ve sınıf içindeki çatışmayı göz önüne almamaktadır. Oysa sınıfsal güçler, bir ulusal kapitalizmde bir başka kapitalizme nazaran farklılık göstermekte, bununla birlikte aynı ulusal kapitalizm içerisinde de dönemsel olarak farklılık gösterebilmektedir (Coates, 2014, s. 26). Bir diğer vurguya göreyse VoC, kurumların emeğe karşı sermaye yanında konumlanmasına rıza göstermektedir (Bruff, 2011, s. 490).

Buraya dahil edilebilecek bir diğer eleştiri ise, VoC'un şirketi değer yaratan başat kurum olarak okumasına yöneltilebilir. Oysa Marksist şirket teorisi, şirketi sömürünün bir aracı olarak görmekte ve böylece iktisadi süreçleri hem karşılıklı fayda sağlayan mübadele hem de çatışmacı sömürü ile ilişkilendirebilmektedir. Mübadele ve çatışmacı sömürünün bir aradılığı, ekonomik süreci güç ile simgelenen bir pazarlık haline getirmektedir (Palley, 2022, s. 135). Kapitalizmin güç ve dağılım ilişkileri ile var olduğu düşünüldüğünde, bunların betimlenememesi VoC için büyük bir eksikliktir.

Hancké vd., (2007, ss. 7-8) ana akım CC veya VoC'un eksikliklerine dair sundukları kapsamlı eleştiride VoC'un sorunlarını aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

- a) Statik ve süreklilikler ile patika bağımlılığına fazlasıyla odaklı kalması nedeniyle değişimin önemli dinamik etkilerini kaçırmaya meyilli olması;
- b) İşlevselci olması nedeniyle dışsal etkilerin ulusal sistemi dönüştürme kapasitesini görmemeye ve sistem içi çeşitlilikleri kaçırmaya meyilli olması;
- c) Kurumsal tamamlayıcılık yaklaşımının kurumsal determinizme yatkınlığı ve kurumların temelinde yatan ve sosyal sınıfları da kapsayan güç mücadelelerini anlatamaması;
- d) Şirketleri özerk, yaratıcı ve yıkıcı bir özne olarak görmek yerine “kurumsal alıcı” olarak kabul etmesi ve şirketlerin ulusal modeller içindeki çeşitliliği ihmal etmesi;

- e) Uluslararası ekonomiyi LME ve CME halinde iki alt başlıkta somutlaştırması ve bu ikili çeşitliliğin ötesine geçememesi;
- f) Hipotezler inşa edebilme yetisine haiz Weberyen ideal türler gibi tümdengelimsel yöntemle oluşturulmaması ve bunun yerine, ABD ve Almanya gibi araştırma çerçevesi içerisinde paradigma yaratmak istenen ülkelerin ampirik incelemelerine dayalı geriye dönük bir biçimde inşa edilmiş olması;
- g) İmalat temelli şirketleri incelemesi ve bu nedenle CME'nin içinde yoğun yer tutan hizmetler sektörünü ihmal etmesi;
- h) Ulus devleti dönüşümden arı olarak görmesi, bu nedenle ulus devletler arasındaki eklemlenmeleri, yakınsama güçlerini ve küreselleşmeyi ihmal etmesi;
- i) Apolitik, denge temelli olması ve çatışmaları önemsiz göstermesi;
- j) Cinsiyet kör olması, bu nedenle kadınlar arasındaki sınıfsal eşitsizlikleri ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin doğası ve örüntülerindeki sınıfsal farklılıkları anlamakta sorun yaşaması;
- k) Devletin rolünü ihmal etmesi;

Hay (2020:315) tarafından sunulan bir diğer eleştiri ise, baskın birikim rejiminin finansallaşma olduğu bir küresel iktisadi sistemde, VoC'un finansallaşmaya dair vurgularının yetersiz olduğudur. VoC, şirketlerin finansman ihtiyacını nasıl karşıladığını vurgulamak için şirket yönetişimi başlığı altında finansal konulara değinmiştir, ancak bu durum içerisinde iktisadi yapıyı etkileyen ve krizlere yol açan konut finansmanı, finansal spekülasyon gibi konular gerekli önemi görememiştir (Stockhammer & Kohler, 2022, s. 189).

3.2. VoC'un Gelişmekte Olan Ülkelere Açılması

CC araştırmalarının geliştirmekte olan ülkelere taşınmasının VoC'un dar bakışını aşmak yanındaki bir diğer amacı, LME ve CME sınıflandırmasının dışında kalmış ülkelerde de önemli iktisadi büyüme örneklerinin gerçekleşiyor olmasıdır (Nölke vd., 2020, s. 10). VoC araştırmaları, LME ve CME dikotomisine dayalı açıklamaların geliştirmekte olan ülkeleri kapsamamasından doğan eksiklikleri gidermek gayesiyle araştırma alanını geliştirmekte olan ülkelere doğru ilerletmiştir. Bu çerçevede, VoC'un düalist yapısından çıkılarak Batı, Kuzey ve Güney Avrupa, Asya, Latin Amerika ve Güney Amerika ülkeleri ikinci kuşak VoC'un inceleme alanına taşınmıştır (Nölke, 2016, s. 145). Tablo 1, bu model çeşitliliğinin bir özetini sunmaktadır.

Tablo 1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Kapitalist Çeşitlilik

	Açık	Korunan

Olumlu Kurumsal Tamamlayıcılık	Bağımlı Piyasa Ekonomileri (<i>Dependent Market Economies, DME</i>) (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya)	Devlet Nüfuzlu Piyasa Ekonomisi (<i>State Permeated Market Economy – SME</i>) (Brezilya, Çin, Güney Afrika, Hindistan)
Olumsuz Kurumsal Tamamlayıcılık	Hiyerarşik Piyasa Ekonomileri (<i>Hierarchical Market Economies, HME</i>) (Kolombiya, Meksika, Türkiye)	Patrimonyal Piyasa Ekonomileri (<i>Patrimonial Market Economies, PME</i>) (Rusya, Mısır)

Kaynak: (Schedelik vd., 2021, s. 517)’dan yola çıkılarak yazarlarca üretilmiştir.

Nölke and Vliegenthart (2009) tarafından geliştirilen bağımlı piyasa ekonomileri (DME) modeli, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya’yı kapsamaktadır. DME modeline göre Doğu Avrupa’nın merkez ülkeleri için ayırt edici özelliği, CME ve LME’den farklı biçimde, yatırım kaynağının doğrudan yabancı yatırımlar olmasıdır. Bu ülkelerde sosyalizmin çöküşünün ardından bürokratik elitler tasfiye edilmiştir ve ulusal burjuvazinin eksikliği bakidir. Bu durumda sermaye yaratımının birincil aracı doğrudan yabancı yatırımlardır (Nölke & Vliegenthart, 2009, s. 680). Şirket yönetiminin detayları incelendiğinde, birçok büyük şirketin sahipliğinin özelleştirmeler vasıtasıyla yabancı yatırımcıların eline geçtiği görülmektedir ve stratejik kararlar ülke dışında alınmaktadır (Nölke & Vliegenthart, 2009, s. 681). Bu ülkelerde yabancı sermaye büyüme için temel bir rol üstlenmiştir, zira küçük ve orta ölçekli şirketler tedarikçi ve alıcı güdümlü arz zincirlerinde yabancı ortaklara bağımlıdır. DME ülkeleri, doğrudan yabancı yatırımcılar tarafından ülkeye getirilen teknolojiyi “alıcı” konumundadırlar ve doğrudan yabancı yatırım yapan şirketlerce bir araştırma değil üretim merkezi olarak görülürler (Nölke & Vliegenthart, 2009, s. 688). Netice itibarıyla DME modelinde hiyerarşik yapıların varlığı görülmektedir. Ulusal burjuvazinin yokluğunda, hiyerarşik yapılar ülkeye yatırım yapan ulus ötesi şirketlere bağımlılık, bu şirketlerin istediği şartlarda ülkeye girişini mümkün hale getirmektedir. Bu durum, yabancı sermayeden alınan düşük oranlı vergileri imlemekte, böylece sağlam bir eğitim ve sosyal güvenlik sisteminin önünü tıkamakta ve üretimde yenilikleri engellemektedir (Nölke vd., 2020, s. 13).

CC araştırmacılarının gelişmekte olan ülkelere yöneldiği çalışma bölgelerinden bir diğeri ise Latin Amerika’dır. Schneider (2009; 2013; 2015) ve Schneider ve Soskice (2009) bu çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. Bu çalışmalarda hiyerarşik piyasa ekonomileri

HME isminde üçüncü bir ülke grubu öne sürülmektedir. Bunun yanında Carney (2016) Doğu Asya ülkelerini, Kıran (2018) ise Türkiye'yi HME sınıfına eklemiştir. Piyasanın temelde olduğu LME ve müzakerenin temelde olduğu CME'nin aksine, HME ülkelerindeki kapitalist çeşitliliğin temeli oluşturan güç hiyerarşidir. Bu çalışmalar VoC'un analitik çerçevesine sadık kalırken, araştırmanın amacını değiştirmiştir. Ana akım VoC'un LME ve CME'nin sergilediği iktisadi başarıya odaklı araştırmalarına karşılık bu çalışmalar HME ile Latin Amerika ülkelerinde duraksamış iktisadi kalkınmayı (Nölke vd., 2020, s. 11) anlatmayı amaçlamıştır. Bu çalışmalarda kullanılan model, çeşitlenmiş şirket gruplarının, ulus ötesi anonim şirketlerin, düşük vasıflı ve bireyselleşmiş emek kesiminin HME içindeki önemini vurgulamaktadır. Bu modele göre hiyerarşi, ilgili ülkelerde bir yandan sermaye, piyasa ve teknolojiye erişimi kontrol eden şirket grupları veya ulus ötesi anonim şirketler içine nüfuz etmişken öte yandan sendikaların temsili ve emek-sermaye ilişkilerine yerleşerek geniş tabanlı emek hareketlerini güçsüzleştirmektedir. Sonuç olarak bu model, çeşitli olumsuz kurumsal yapıların neden olduğu “düşük vasıf tuzağı”na vurgu yapmaktadır. Bu nedenle modelin önerdiği politikalar, CME ve LME ülkelerine nazaran farklılaşmaktadır.

Nölke vd. (2015, s. 542), devletin gelişmekte olan ülkelerdeki konumunu ortaya serebilmek için Devlet Nüfuzlu Piyasa Ekonomisi (*State Permeated Market Economy – SME*) modellemesini sunmuştur. Bu ülkelerin kurumsal benzerlikleri, devlet kapitalizmi tartışması içerisinde araştırılmıştır. Bu kavramsallaştırma kullanılarak ilgili ülkelerin Washington ve Post Washington uzlaşısı dışında bir kurumsallaşma ile iktisadi büyüme sağladıkları savunulmuştur.

Araştırılan ülkeler Brezilya, Hindistan ve Çin'dir. Araştırmada VoC'un beş kademeli kurumsal inceleme kalıbına sadık kalınmış, ancak bu kurumsal araştırmada temel belirleyici devlet olmuştur. Bu yöntem ile amaçlanan, VoC'un mikro iktisadi etkinlik önceliklerle sınırlandırılmış çerçevesini aşmaktır. Bu gaye ile devlet, ekonominin temel belirleyicisi olarak sunulmuş ve ülke içi piyasanın büyüklüğü ve güç ilişkileri hesaba katılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre incelenen üç ülkede ulusal kalkınma gayesiyle iş alemine devlet tarafından yoğun destek sunulduğu, bir başka ifadeyle devlet ve iş alemi arasında bir koalisyon oluşturulduğu tespit edilmiştir. Bu koalisyonun oluşumu ve sürdürülmesinde sadakat, güven, gayri resmi kişisel ilişkiler, aile bağları ve ortak toplumsal bağlar etkili olmuştur. İncelenen ülkeler, uluslararası ticarete ve uluslararası kapitalist ilişkilere eklenmiştir, ancak bu ekonomilerin itici gücü yabancı sermaye yerine ulusal sermaye olmuştur (Nölke vd., 2015, s. 543). Yüksek iç talep önemini korurken ulusal sermayenin yaratıcısı ve koruyucusu ise, gerekli olan durumlarda kamu bankaları aracılığıyla kredi sağlayan (Nölke vd., 2015, s. 544), yabancı yatırımcılara karşı yerli sermayeyi koruyan (Nölke vd., 2015, s. 545) ve emek maliyetlerinin düşük olmasını yapısal olarak taahhüt eden, dolayısıyla düşük ücret seviyelerini yaratan (Nölke vd., 2015, s. 559) devlet olmuştur. Çalışmada, iş alemi ve devlet arasındaki yakın bağlar ve ilişkilerin, daha

az liberal ve neo-merkantilist veya Neo-Listyen bir küresel düzen oluşturma ihtimali (Nölke vd., 2015, s. 561) tartışmaya açılmıştır.

Daha sonra SME'nin araştırma bölgesi genişletilerek Güney Afrika da bu araştırma çerçevesi içerisine eklenmiş ve yeni ülkelerin bu modele eklenebilme olasılığı tartışılmıştır. Endonezya'nın bu modele eklenmesi uygun görülürken Türkiye ile Meksika gibi büyük bir iç pazara sahip, yabancı endüstriyel ve finansal sermayenin önemli bir yer tuttuğu ülkelerin bu modele uygunluğu olasılığının düşük olduğu vurgulanmıştır (Nölke vd., 2020, s. 240).

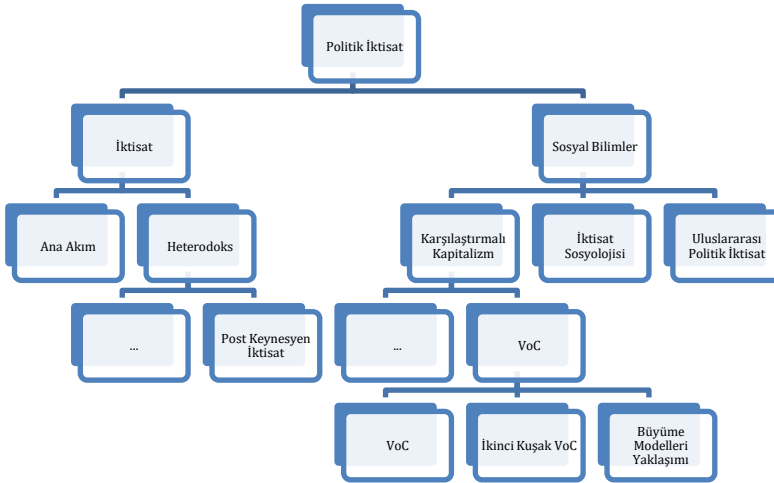
Patrimonyal Piyasa Ekonomileri (PME), patrimonyal kapitalizm anlatısını serimleyen bir modellemedir. Schlumberger (2008, s. 622), patrimonyal kapitalizmin, ranta dayalı iktisadi yapılar, patrimonyal siyasi yapılar ve ekonominin ve ekonomik reformların iktidar rejimleri tarafından araçsallaştırılmasına dayanan “spesifik bir piyasa dışı kapitalizm türü” olduğunu savunmaktadır. Bu ekonomilerin iki temel özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki, hukukun üstünlüğü ve bağımsız yargının esaslı eksikliğinin bir sonucu olarak gayri resmi olanın baskın olduğu resmi kurallar ile gayri resmi normlar arasında bir uyumsuzluk ve sürekli bir çatışmanın var olmasıdır. Bu durum, rejimin hukuk sistemini araçsallaştırmasından kaynaklanan mülkiyet hakları ve sözleşmeler konusunda önemli bir güvensizliğe yol açmakta ve gayri resmi kayırmacı ve patrimonyal ağların kurulmasını teşvik etmektedir. İkinci olarak, önemli mevkilere bu yapıya yakın isimlerin atanmasını kullanarak ekonomiye hâkim olan kayırmacı ağların istikrarlı bir şekilde kurumsallaşması ancak otokratik bir ortamda mümkündür (Schlumberger, 2008, ss. 633-636). Sonuç olarak, kayırmacılık ve patrimonyal bürokratik yapı, makro düzeyde hâkim sosyo-politik düzen tarafından şekillendirilen ve tanımlanan bir ekonomik düzen oluşturmaktadır (Schlumberger, 2008, s. 635). Tarihsel olarak süregelen bu yönetim ve refah dağılımı mekanizmaları, gündelik sosyal, siyasi ve ekonomik yaşamda kendi kendilerini sürdürmekte ve yeniden üretmektedir (Buhr & Frankenberger, 2014, s. 406).

4. Büyüme Modelleri Yaklaşımı

Büyüme modelleri yaklaşımı, CC araştırmalarının yeni bir koludur. Bu yaklaşımın temelinde, VoC'a yöneltilen eleştirileri aşarak kapitalist çeşitlilikleri sınamayı amaç edinen bir CC araştırma yöntemi sunmak gayesi bulunmaktadır. Büyüme modelleri yaklaşımına göre kapitalist çeşitlilik, sadece şirketler üzerinden anlatılmakla sınırlandırılmamalı, özgül ulusal modeli açıklamak için daha kapsayıcı araştırmalar sunulmalıdır. Tarihsel incelemeler ve siyasal olarak olası büyüme modelleri incelemelere dahil edilmeli, diğer ulusal kapitalist çeşitlilikler ve kapitalizmin küresel koşulları mutlaka göz önüne alınmalıdır (Hay, 2020, s. 316). İktisadi büyümenin temel belirleyen olarak seçilmesinin nedeni, kapitalizmin, istikrarını, meta üretiminden neşet eden maddi beklentilerin karşılanmasına borçlu olmasıdır. Ancak, özellikle sürekli durgunluk (*secular stagnation*)

kavramının vurguladığı üzere, gelişmiş kapitalist ülkelerde iktisadi büyüme yaratımının güçleşmesi, finansal istikrarsızlık ve ana akım siyasi partilerin güç kaybı gibi birçok yeni soruna neden olmaktadır. Büyüme modelleri yaklaşımı, kapitalist demokrasilerin meşruluğunu oluşturan iktisadi büyüme yaratımı ve bu büyümenin tabana yayılması olgusunun kaybı halinde ne olacağını ve bu durumun kapitalist çeşitliliklere nasıl etki ettiğini serimlemeyi amaçlamaktadır (Baccaro, vd., 2022, s. 1). Ayrıca büyüme modelleri yaklaşımı, kapitalist çeşitliliklerin ortaklıkları ve farklılıkları olduğunu kabul etmekte ve ikisini de açıklamaya yönelik bir teorik çerçeve sunmayı vaat etmektedir (Baccaro, vd., 2022, s. 2).

Şekil 1. Politik İktisat Çalışmalarının Dalları

Kaynak: (Stockhammer & Kohler, 2022, s. 186)'dan esinlenerek yazarlar tarafından türetilmiştir.

Büyüme modelleri yaklaşımının CC araştırmalarındaki yerini Şekil 1'den izlemek mümkündür. Büyüme modelleri yaklaşımı, Post Keynesyen iktisat (PKİ) ile siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ve sosyoloji alanlarından araştırmacıların ilgilendiği CC araştırmalarının bir birleşimini sunmak istemektedir (Stockhammer & Kohler, 2022, s. 185). Büyüme modelleri yaklaşımı, 19.yydan evvel var olan ve liberalizmden Alman Tarih Okulu'na ve Marksizme kadar birçok teorik çerçeveyi içerisinde barındıran politik iktisada bir dönüş çabasıdır. 19.yüzyılın ardından oluşan modern akademik disiplinlerle birlikte iktisat diğer sosyal bilimlerden ayrılmış ve neoklasik iktisat politik iktisadın yerini almıştır. Bu dönüşüm, iktisatçıların sorgularını da dönüştürmüş, böylece kurumların sorgulanması ve kıyaslanması iktisadın gündeminden çıkmıştır. Kurumların tekrar iktisadın gündemine girmesi, oldukça uzun bir dönemin ardından Kurumsal ve Yeni Kurumsal İktisat ile birlikte gerçekleşmiştir. Büyüme modelleri yaklaşımı, VoC'un içerisinde sadece şirketlere yer

veren kurumsal anlayışı dönüştürmeyi ve kurumları toplam talebin birleşimlerini şekillendiren uzlaşa ve çatışmalar ile incelemeyi şiar edinmektedir. Alt başlıklarda, bir büyüme modelini var eden talep rejimi, büyüme rejimi ve büyüme modeli kavramları incelenmiş, büyüme modelleri yaklaşımının CC yazınında ve iktisat teorisindeki yeri tartışılmış ve farklı büyüme modelleri serimlenmiştir.

4.1. Talep Rejimi, Büyüme Rejimi ve Büyüme Modeli Ayrımı

Talep rejimi, büyüme rejimi ve büyüme modeli tanımları, benzer iktisadi mantığa dayansa ve literatürde özellikle büyüme rejimi ve büyüme modeli kavramları birbirini kapsar biçimde kullanılsa da (Hein, 2012; Hein & Martschin, 2021; Hein vd., 2021; Akçay & Jungmann, 2023; Hein, 2023) bu kavramların farklı anlamlar taşıdığı görülmektedir (Stockhammer & Onaran, 2022, s. 63). PKİ literatüründe talep rejimi, yatırım ve çıktının fonksiyonel gelir dağılımındaki bir değişikliğe verdiği yanıtları ifade etmektedir. Büyüme rejimi ise, dağılımdaki bu dönüşümün dağılımı oluşturan yatırım ve üretkenlik fonksiyonları üzerindeki uzun dönemli etkilerini ifade etmektedir (Baccaro, vd., 2022, s. 11). Talep ve büyüme rejimleri, tüketim eğilimi, yatırımların talep ve kâr payına duyarlılığı, ithalat ve ihracatın reel döviz kuru ve talebe olan duyarlılığı gibi birçok değişkene bağlılık göstermektedir (Baccaro, vd., 2022, s. 12). Gerçekleşen büyüme ise, uygulanan kamu politikalarının var olan talep ve büyüme rejimine uygunluğuna bağlı olarak değişmektedir. Büyüme modeli, GSYH'nın ayrıştırılması ile elde edilen büyüme paylarının, kamunun uyguladığı makro iktisadi politikalar ile beraber doğurduğu siyasal ve kurumsal dönüşümleri inceleyen araştırma çerçevesidir (Baccaro, vd., 2022, s. 12). Talep rejimi, ücret payı veya özel sektör borcunun gelire oranı gibi önemli belirleyenlerin değişimini anlatmaktadır. Büyüme rejimi, talep yanına ek olarak ekonominin arz yanını da önüne alarak talep rejimindeki değişimin sermaye stoğu ve üretkenlik artışı gibi arz yanlı değişkenlerdeki etkisini incelemektedir. Büyüme modeli ise, belirli bir dönem devam etmiş iktisadi büyümenin itici gülerini araştırmaktadır (Stockhammer & Onaran, 2022, ss. 62-63).

4.2. Büyüme Modelleri Yaklaşımı ve CC Araştırmaları

Büyüme modelleri yaklaşımı, VoC'a karşı eleştirel tutum izlemektedir. Bu tutuma göre VoC'un sunduğu araştırma çerçevesi, ana akım iktisat içerisindeki Keynes karşıtı çevrimden etkilenmiş ve böylece, arz yanlı konulara odaklanırken ekonominin talep ve dağılıma bakan yanını ihmal etmiştir (Baccaro, vd., 2022, s. 6). Büyüme modelleri yaklaşımı, PKİ'den hareketle özellikle VoC içerisindeki arz yanlılığı eleştirmekte ve talep yanlı bir incelemenin eksikliğini dile getirmektedir. Zira VoC, ekonominin talep yanının bir incelemesini sunmaktan ziyade, uluslararası rekabeti göz önüne almakta ve yalnızca yurt dışından gelecek talebi incelemeye kapı aralamaktadır (Stockhammer & Kohler, 2022, s. 189). Büyüme modelleri yaklaşımının VoC'u eleştirdiği bir diğer nokta ise, özellikle

kazanç ve gelir eşitsizliğini yalnızca LME'lere özgü bir olgu olarak değerlendirmiş olmasıdır. Oysa CME'lerde de neoliberal dönem içerisinde eşitsizlikler önemli düzeyde artmış ve boyut değiştirmiştir. Bu nedenle LME ve CME'leri eşitsizlikler üzerinden değil, eşitsizliklerin kaynakları açısından inceleyecek yeni bir araştırma çerçevesi sunabilmek gerekmektedir (Baccaro & Pontusson, 2016, s. 180).

Teorik açıdan birbirlerine mesafeli görülme ihtimallerine karşın, PKİ ve CC araştırmaları aynı özden, politik iktisattan, doğmuşlardır. PKİ çalışmaları iktisadi alana dair araştırmalar yaparken CC çalışmaları ülkeler arası kurumsal farklılıklara yoğunlaşmıştır (Stockhammer & Kohler, 2022, s. 189). Bunun yanında, CC araştırmacıları her zaman iktisadi konuları inceleme alanı içerisinde kabul etse de ana akım iktisadın sunduğu araştırma çerçevesine yakın durmuşlar ve bu araştırma çerçevesinin yetersiz olduğunu düşünmemişlerdir (Baccaro, vd., 2022, s. 6). Büyüme modelleri yaklaşımını savunanlar, PKİ içerisinde eksik yan olarak düşündükleri kurumlar, devlet ve siyaset tartışması ile VoC'un ana akım iktisatla uyumlu anlatısı içerisindeki paradigmayı heterodoks iktisat anlatısına kaydırarak, üçüncü nesil VoC araştırmalarını oluşturmuşlardır. Bu gaye ile büyüme modelleri yaklaşımı, ülkelerin uyguladıkları büyüme modellerinin iktisadi büyümeyi sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu kurumsal yapılanma ve toplumsal uzlaşıları PKİ'nin incelediği büyüme birleşenleri içerisine yerleştirmişlerdir (Stockhammer & Kohler, 2022, s. 189).

Baccaro ve Pontusson'a göre (2016:176) kapitalist çeşitlilik, VoC'un Fordist üretim tarzından yola çıkarak sunduğu çeşitliliklerden daha yoğun ve daha geniş farklılıklar arz etmektedir. Bu nedenle yeni bir CC araştırma yöntemi oluşturmak ve CC'ye daha esnek bir çerçeve sunabilmek için kapitalist çeşitlilik ve büyüme modelleri arasında bağlantı kurma arayışına girmişlerdir. Evvela büyüme modelleri yaklaşımı, VoC'un ekonominin arz yanına-şirketler düzeyine verdiği öneme karşılık, kapitalist gelişme için ekonominin talep yanının da en az arz yanı kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır (Schedelik vd., 2021, s. 518). CC ve büyüme modellerini birlikte inceleyebilmek için, VoC içindeki şirket odaklı mikro iktisadi analiz, makro iktisadi analiz öne çıkartılarak yenilenmelidir (Baccaro & Pontusson, 2016, s. 181). Ayrıca, uluslararası iktisadi bağımlılıkları hesaba katmadan, özellikle ihracat ve tüketime dayalı büyüme modellerini incelemeyen, yalnızca özel modellemelere dayalı ulusal kapitalizmleri inceleyerek, kapitalist özgüllükleri anlamak olanaksızdır. Bu büyüme modelleri, özellikle sabit bir kapitalist döngü varsayımına karşı, dönemsel olarak kısıtlıdır. Bu durumda siyaset, temel belirleyici nokta haline gelmekte, özellikle büyüme modelini destekleyen sosyal bloklar⁶ bu belirleyiciliğe destek olmaktadır (Schedelik vd., 2021, s. 518).

Büyüme modelleri yaklaşımı, kapitalist çeşitliliği iktisadi büyümenin farklı itici güçlerinin sonucu olarak görmektedir. Bu nedenle, bu yaklaşım, VoC'un sunduğu kurumsal iklim ve

⁶ Sosyal bloklar, belirli bir siyasal strateji etrafında bütünleşen siyasal grupları nitelemektedir (Amable & Palombarini, 2023, s. 944).

kurumsal tamamlayıcılık tartışmasını ikincil kabul etmektedir. Ayrıca büyüme modelleri yaklaşımı, arz yanlı VoC'u ikame etmek için sabit talep yanlı bir büyüme modeli koymak yerine, kapitalizmin barındırdığı istikrarsızlıkların varlığını kabul etmektedir (Baccaro & Pontusson, 2022, s. 206). Bu istikrarsızlıkların doğuracağı sonuç ise büyümenin belirleyenlerinde gerçekleşecek dönemsel değişim olacaktır. Büyüme modelleri yaklaşımı, dağılıma odaklanmasıyla beraber, mal ve hizmetlerin farklı biçimlerde üretilmesinin eşitsizliğin biçim ve düzeyiyle olan ilişkisini vurgulamaktadır (Morgan vd., 2021, s. 541). Gelir ve servet dağılımına dair mücadeleler büyüme modelleri tartışmasının temel inceleme alanı olmuştur (Baccaro & Pontusson, 2016, s. 181).

4.3. Post Keynesyen Makro İktisat

PKİ, Keynes'in neoklasik iktisada sunduğu itirazların kısa dönem ve uzun dönem ayrımı ile Neoklasik Sentez içinde sunularak eritilmesine itiraz etmektedir. PKİ, Parasalcılar ve Yeni Klasiklerce oluşturan neoklasik sentezle birlikte ana akım iktisadın çalışma alanları daha da sınırlandığını söylemektedir. PKİ, bu sentez içerisinde yer edinmemiştir. Aksine, bu okul, kurumların önemine vurgu yapan ve güç ilişkilerine önem veren sınıf temelli yaklaşıma yakın bir yerde kendisini konumlandırmıştır. Ancak bu konumlandırma, PKİ'yi temel alan çalışmalar içerisinde gerekli özenle dile getirilmemiş gözükmektedir. Özellikle devletin PKİ çalışmalarının çoğunda dışsal olarak belirlenmesi, bu çalışmaların zayıf yanlarından birisidir (Stockhammer & Kohler, 2022, s. 185). Baccaro ve Pontusson (2016, s. 179), VoC'a eleştirel CC araştırmaları içerisinde oldukça yoğun ve mantıklı eleştiriler getirildiği, ancak bu eleştirilerin bir araştırma çerçevesine dönüştürülemediğini vurgulamıştır. Birçok eleştirel CC araştırmaları liberalleşmeye vurgu yaparken CC'nin en önemli araştırma sorusu olan ulusal özgünlükleri açıklamakta zorlanmaktadır.

Büyüme modelleri yaklaşımı, PKİ'nin kapitalizm çeşitleri ve kapitalizm içindeki çeşitlilikleri anlatmak için Yeni Keynesyen iktisada nazaran daha yetkin olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle, Keynes ve Kaldor'un çıktının kısa dönem ve uzun dönemde etkin talep tarafından belirleneceği ve Kalecki'nin dağılımın toplam talebe etki edeceği fikirleri büyüme modelleri yaklaşımınca kabul edilmiştir (Baccaro, vd., 2022, s. 10). PKİ yönetsel bireyciliği reddetmekte ve belirsizlik, gelenekler, kurumlar ve sınıf çatışmalarını iktisadi çıktının belirleyicileri arasında saymaktadır. İstikrarsızlığın temelde var olduğu bir sistemde, karar alıcılar bilgi eksikliğinden ötürü rasyonel karar veremezler. Aksine, insanların vereceği iktisadi kararlar basit davranış kuralları ve toplumsal geleneklerden etkilenmektedir. Bu durum, kurumlara ve toplumsal kurallara istikrarı sağlayıcı organlar görevi yüklemektedir (Stockhammer & Onaran, 2022, ss. 53-55).

PKİ, ekonomideki marjinal değişimlerin etkisini belirleyecek iki temel ilişki olduğunu vurgulamaktadırlar. Bunlar, talep ve üretkenlik rejimleridir. Bu iki rejim arasındaki ilişki, ekonominin büyüme izlencesini belirleyecektir. PKİ ve Yeni Keynesyen İktisat, üretkenliğin dağılımında şirketler ve emekçilerin çatışan çıkarlarının olduğunu kabul

etmektedirler. Şirketlerin piyasa gücüne haiz olması, fiyatlara toplam emek maliyetlerini aşan mark-up fiyatlaması ekleme şansı vermektedir. PKİ, şirketlerin kullanılmayan kapasiteye sahip olduğunu da vurgulamaktadır. Ek olarak, PKİ, Keynes ve Kalecki'nin, emekçilerin kapitalistlere nazaran daha yüksek harcama eğilimine sahip olduğunu da kabul etmektedir. Bu duruma göre, emekçilerin gelirden aldığı payın artması, kısa dönemde tüketim payının artışıyla neticelenecek, böylece büyüme oranı da artacaktır. Ayrıca PKİ, Yeni Keynesyen iktisattan farklı olarak, reel ücretler ve toplam talep arttıkça emek üretkenliğinin de artacağını vurgulamaktadır. Yeni Keynesyen iktisat, toplam talepteki bir artışın uzun dönemde reel etkisinin olmayacağı, dolayısıyla Phillips eğrisinin uzun dönemde dikey olduğunu vurgulamaktadırlar. Böylece uzun dönemde talep yönetimine dönük iktisat politikalarının enflasyonu arttırmayan işsizlik oranı üzerinde herhangi bir etkisi olmayacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak PKİ, Phillips eğrisinin uzun dönemde yatay veya düşük bir pozitif eğime sahip olduğunu ileri sürmekte ve enflasyonun çıkar çatışmasının bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Bu durumda, ücret artışlarının kesin olarak enflasyon yaratacağı fikri geçersiz olmakta ve yüksek enflasyon oranları, yüksek çıktı oranlarını beraberinde getirmektedir (Baccaro, vd., 2022, ss. 10-11; Hein, 2023, ss. 2, 146-147).

Büyüme modelleri yaklaşımı, neoklasik ve Yeni Keynesyen iktisatta var olan kendi kendine dengeye gelen eşitliğin var olmadığını PKİ ile uygun biçimde kabul etmekte ve kapitalizmi doğal olarak dengesiz bir sistem olarak görmektedir. Bu doğal dengesizlik durumunda istikrar, geçici bir siyasal çıktıyı ifade etmektedir. Emek ve sermaye arasındaki siyasal değiş tokuş neticesinde emekçiler ve sermayedarlar arasındaki ücret ve enflasyon çekişmesinin çözümü, PKİ için dengeye nasıl erişileceğini ifade etmektedir. Bütün iktisadi sistemleri LME ve CME ikilemine bağlı olarak anlatmaktansa, büyüme modelleri yaklaşımı, açık bir ekonomide talep, ücretler ve kârların farklı büyüme modellerinde oynadıkları rollere yoğunlaşmakta ve böylece bağımlılık ve özgünlükleri serimleyebilmeyi amaçlamaktadır (Baccaro, vd., 2022, s. 11). Son olarak PKİ'nin finans kesimine dair yaptığı özel vurguya değinmek gerekmektedir. Piyasa ekonomilerinin olası sonuçları, eksik istihdam ve gayri iradi işsizliktir. İşsizliğin olduğu durum, sermaye ve emek arasındaki asimetrik bir güç ilişkisine işaret etmektedir. Bu eşitsiz güç ilişkisi içerisinde baskın konumda olan taraf, makro iktisadi karar verme yetisini elinde tutan sermaye sınıfıdır. Sermaye sınıfı içerisinde finans kesimi, PKİ tarafından ayrı bir sınıf olarak ele alınmaktadır. Hissedarlar, bankalar ve rantiyerler şirketlere finans sağlamak ve karşılığında kâr payı veya faiz geliri elde etmektedir. Bu nedenle faiz haddi ve diğer finansal değişkenler, ücretlerle beraber dağılım göstergeleri olarak değerlendirilmektedir. PKİ'ye göre sisteme içkin olan istikrarsızlığın kaynağı finansal sınıftır (Stockhammer & Onaran, 2022, s. 56). PKİ, günümüz kapitalizmini finansın baskın olduğu kapitalizm (*finance dominated capitalism*) olarak nitelemektedir. Finansın baskınlığının gelir dağılımı, sermaye stokuna yatırım, tüketim ve küresel ve bölgesel cari hesap dengesizliklerinin oluşması üzerindeki etkisi, finansallaşmanın uzun dönemli iktisadi kalkınma üzerindeki belirleyici konumunu oluşturmaktadır (Hein, 2012, ss. 2-3).

4.4. Ücret Çekişli Büyüme Modeli

Yeni Kaleckiye makro iktisattan doğan büyüme modelleri yaklaşımı, Fransız Düzenleme Teorisi'nin temel fikirleriyle benzerlik göstermektedir. Düzenleme Teorisi, 1950 ve 1960'ların iktisadi büyümesinin, istikrarlı bir kurumsal düzen tarafından sağlandığını söylemektedir. Fordist dönemin kurumsallaşmasına öncelik ettiği temel özellik, bu dönem içerisinde toplu pazarlığın varlığı ve sendikaların gücünün bu kurumsallaşmayı sağlamlaştırmasıdır. Toplu pazarlığın varlığı, ücretleri esnek olmaktan ve emek piyasasındaki şartlara yanıt vermekten çıkartmış, böylece ücretler aşağı doğru katı ve emek üretkenliğine endeksli biçimde belirlenmeye başlanmıştır (Baccaro, vd., 2022, s. 14). Bir başka ifadeyle Fordist büyüme modeli altında, toplu pazarlık ve işsizlik sigortası, emeğin pazarlık gücünü güçlü tutarak ve üretkenlik artışı ile ücret artışı arasında uyum sağlayarak toplam talebin varlığını ve sürekliliğini sağlamlaştırmıştır (Baccaro & Pontusson, 2022, s. 206). Bu uyumla eşanlı artan tüketim ve yatırımlar da Fordist büyüme modeli belirleyenleri arasındadır. Bu rejimde ücretlerin verimliliğe endekslenmesinin kurumsal aracılığı güçlü sendikaların varlığı sayesinde gerçekleşmiştir (Baccaro, vd., 2022, s. 206).

Ücret çekişli büyüme modelinin iyi işlemiş bir örneği Fordist modeldir. Reel ücret artışları hane halkı tüketimini arttırmış, aynı zamanda genişleyen talep sayesinde şirketlerin üretken yatırımları artmıştır. Bu durum, hızlandıran mekanizması vasıtasıyla GSYH artışına doğrudan etki etmiştir. Netice itibariyle ücret çekişli Fordist model reel ücret artışlarının talebi ve üretken yatırımları arttırdığı bir verimli çevrimin içinde sürmüştür (Baccaro, vd., 2022, s. 15). Fordist dönem içerisinde pazarlık gücünün koruyucusu olarak var olan kurumsal etmenlerin zayıflaması, artan finansallaşma ve serbest sermaye hareketleriyle birleşmiş ve böylece ücret çekişli büyüme modeli istikrarsız hale gelmiştir (Baccaro & Pontusson, 2022, s. 206). Bu sonuca neden olan etmenlerden ilki, ücret savaşçılığının (*vague militancy*) kârlar üzerinde yarattığı baskının yatırım eğilimini düşürmesidir. Sermaye hareketlerinin kısıtlılığı, reel faiz haddinin küresel piyasalardaki faiz haddinin altında kalması ile birleşmiş ve netice itibariyle sermaye hesabının kontrol edilmesi kaldırılmıştır. Bir diğer etmen ise enflasyondur. Sendikaların ücret taleplerinin üretkenlik artışlarının üzerinde olması neticesinde oligopolistik güce haiz şirketler, kâr oranlarının sıkışıklığını aşmak gayesiyle fiyatları arttırmaya yönelmiştir (Baccaro, vd., 2022, s. 15). Ücret çekişli büyüme modeli, emek ve sermaye arasındaki tarihsel bir uzlaşma ve kısıtlı serbest ticaret ve sermaye kontrolleri ile oluşturulmuş bir uygulamadır. Ancak, bu sistemin büyüyen işsizliği ve özellikle enflasyon sorununa çözüm bulamaması, sınıfların güç dengesinde işverenler tarafından daha sert politikaların uygulanması ve emeğin güç kaybı ile riskin emek üzerine yüklenmesi sonucunu doğurmuştur. Ücretler, fiyatlar, para, kârlar ve hükümet harcamaları arasında katı bir değişken olmaktan uzaklaşmış ve tekrar “uyarlanan” bir değişken durumuna gelmiştir (Baccaro, vd., 2022, s. 16).

4.5. Post – Fordist Büyüme Modelleri

Baccaro ve Pontusson (2016:186) Post – Fordist dönemde, geleneksel Fordist dönemin ücret çekişli büyüme modelinden ayrılan üç büyüme modeli olduğunu vurgulamıştır. Bunlar, kredi tarafından finansmanı sağlanan tüketime dayalı büyüme modeli, yatırıma dayalı büyüme modeli ve ihracata dayalı büyüme modelidir. Sunulan bütün büyüme modelleri çerçevesinin temel amacı, reel ücrete dayalı talep artışının yarattığı sorumluları oluşturulacak diğer talep rejimleri ile çözmektir (Baccaro, vd., 2022, s. 16). Hein (2012, s. 2), Post – Fordist büyüme modellerine dair yaptığı tasnifte finansallaşmanın etkilerini belirleyici unsur olarak kabul etmektedir. Finansallaşma ile beraber gelir dağılımındaki bozulma ve sermaye stoğu yatırımlarındaki azalma, toplam talebi olumsuz etkilemektedir. Finansallaşma neticesinde sendikaların pazarlık gücünün düşmesi, rantiyerlerin kâr payının artışı ve ekonominin finansal kuruluşları önceleyen sektörel dağılım vasıtasıyla gelir dağılımını bozucu tesiri, tüketim azalmasıyla beraber toplam talebi şekillendirmektedir (Hein vd., 2021, s. 1201). Bu durum, servete dayalı veya borçla finanse edilen tüketim ile ve borçla finanse edilen modelin cari hesap açıklarının ihracata dayalı modelin cari hesap fazlaları ile eşleşmesiyle toplam talepte oluşan eksikliğin telafi edilmesi sonucunu doğurmaktadır (Hein & Martschin, 2021, s. 497).

Büyüme modellerinin ayrıştırılmasında sektörel çerçeve de önem kazanmaktadır. Ulusal ekonomiler, temelde şirketlerin imalata dayalı mal, hizmet ve yatırım ihraç ettiği ihracat sektörü ve şirketlerin iç talebe yönelik mal ve hizmetler ürettiği kamu sektörü, bankacılık, konut ve inşaat gibi ürünlerini yurt içinde satışa sunan iç talebe yönelik sektörlerin varlığından oluşmaktadır. Büyüme modelleri yaklaşımını VoC’tan ayıran bir özellik, VoC’un sadece ihracata yönelik şirketlere verdiği önemin aksine, büyüme modellerinin iç talebi harekete geçiren şirketleri de incelemesidir (Johnston & Matthijs, 2022, s. 120).

4.5.1. Kredi Tarafından Finansmanı Sağlanan Tüketime Dayalı Büyüme Modeli

Gelişmiş kapitalist ülkelerde 1980 sonrası yaşanan iktisadi dönüşüm, krediye dayalı büyüme modelinin tüketim eksenli büyüme modelinin alternatif bir şekli olduğunu göstermektedir. Fordist modelin aksine, krediye dayalı büyüme modeli geniş bir finansal sektörün varlığını gerektirmektedir. Kredi tarafından finansmanı sağlanan tüketime dayalı modelde, reel ücretlerin düşüşünün yol açtığı tüketim durgunluğu, tüketicinin kredi genişlemesi vasıtasıyla uyarılması yoluyla aşılıma çalışılmaktadır (Baccaro ve Pontusson 2022:206). Krediye bağlı olarak büyüyen ekonomiler, yetersiz tasarruflar nedeniyle uluslararası finansal sermayeyi ülkeye çekmek gereksinimi duymaktadır. Cari açık, bu büyüme modelinin kaidesidir ve cari açığın finansman yetisi büyüme modelinin sürdürülebilirliğine karar vermektedir. Krediye dayalı büyüme modelini uygulayan ABD, İngiltere gibi merkez ülkeler için cari açık büyük bir sorun göstergesi değilken çevredeki ülkeler için oldukça önemli bir sorun işaretidir. Bu ülkeler er ya da geç cari açık sorununu

çözmek için harcamalarını dizginlemek ve tasarruflarını arttırmak durumunda kalacaktır (Baccaro, vd., 2022, s. 17).

Hein ve Martschin (2021, s. 498), bu modele benzer bir tasnifi borç kaynaklı özel talep canlılığı rejimi (*debt-led private demand boom regime*) ismiyle geliştirmiştir. Bu modelin belirleyici özelliği, şirket ve hane halklarının borçluluğuna dayanmakta, negatif tasarruf durumu borçlulukla telafi edilmekte ve yurt içindeki borçluluk, cari açığı karşılamakta, cari açığı karşılamakta (Akçay & Jungmann, 2023, s. 542; Hein vd., 2021, s. 1203).

4.5.2. İç Talebe Dayalı Büyüme Modeli

İç talebe dayalı modeli (*domestic demand-led regime*), hane halkının pozitif mali dengeleri ile var olurken, hükümet ve bir dereceye kadar şirket sektörü açık vermektedir. Özellikle 2008 krizden sonra, bu rejimi izleyen birçok ülkede kamu sektörü açık veren sektör olmuştur. Dış sektör, sadece ılımlı açıklar veya fazlalarla kabaca dengelenmiştir. Hane halkının açıklarına dayanmayan yurtiçi talep, talep büyümesine olumlu katkıda bulunmaktadır. Ayrıca mal ve hizmet dengesinin büyüme katkısı ılımlı seyretmektedir (Hein & Martschin, 2021, s. 498; Akçay & Jungmann, 2023, s. 542; Hein vd., 2021, s. 1203).

4.5.3. İhracata Dayalı Büyüme Modeli

İhracata dayalı büyüme modelinde, reel ücret artışları talebin ana belirleyicisi değildir ve yurtdışı talep, büyüme devinimlerinin merkezine yerleşmiştir (Baccaro, vd., 2022, s. 18). Bir başka ifadeyle yurt içinde baskılanan tüketim, yurt dışından gelen taleple dengelenmektedir (Baccaro & Pontusson, 2022, s. 206). İhracata dayalı büyüme modelinin temelinde nominal ücretlerin ölçülülüğü ve görece değersiz döviz kuru bulunmaktadır. İhracatın fiyat esnekliğinin yeterli olduğu yeterli düzeyde açık bir ekonomide, ihracata dayalı büyüme modeli durgunluk eğiliminde olan iç talebi dış talep ile ikame edecektir. Bu durumun geçici sektörel dinamikler yaratması olasıdır. Örneğin iç talebe yönelik inşaat gibi sektörler benzer ülkelere nazaran görece olarak gerileme eğiliminde olacaktır. Ayrıca bu durum, dezenflasyon sürecinin maliyetini üstlenen emekçilerin durumu arasında da farklılıklar doğuracaktır. Örneğin, imalat sanayiinde reel ücret artışları yaşanırken hizmetler sektöründe ücret düzleşmesi veya düşüşü yaşanması olasıdır (Baccaro & Pontusson, 2016, s. 186). İhracata dayalı büyüme modelinin uzun dönemde sürdürülebilir olması istisnai bir durumdur. Bütün ulusal ekonomilerin ihracata dönük olabilme olasılığı yoktur. İhracat yapmak imkânı, ancak bazı diğer ülkelerin talep yaratması durumunda mümkündür. Netice itibarıyla küresel sistemin ihracata dönük büyüme modeline dönmesi durumunu durgunluğun takip etmesini beklemek olasıdır (Baccaro, vd., 2022, s. 19).

Çevre ülkelerin iktisadi büyümesi, yabancı sermayeyi ülkeye çekebilecek düzenleyici ortamın varlığına bağlıdır. Sermaye hareketlerinin hane halkı tüketimi, yatırım veya ihracatı uyarmasına bakılmaksızın, özellikle vergilendirme alanında sermaye yanlısı düzenlemeler, çevre ülkelerin iktisadi büyümesinde önemli yer tutmaktadır (Baccaro, vd., 2022, s. 20). Merkez ve çevre ülkeleri arasındaki farklılıklar, büyüme modeline de sirayet etmektedir. Örneğin, ihracata dayalı büyüme modeline sahip ülkelerin şirketleri, küresel arz zincirinin yüksek seviyelerinde bulunmakta ve kâr oranlarından önemli miktarda pay almaktadırlar. İhracata dayalı büyüme modeli uygulayan çevre ülkeler ise ara malları veya düşük katma değerli ve emek yoğun malların arz edeni konumunda ve bu durum, yerel firmaların serpilmesinin önüne geçmektedir. Tüketime dayalı büyüme modelini uygulayan merkez ve çevre ülkelerin farklılaşması ise, cari işlemler hesabının yol açtığı sınırlılıklara göre belirlenmektedir (Baccaro, vd., 2022, ss. 20-21).

Literatürde ihracata dayalı büyüme modelinin iki alt başlıkta tasnif edildiği görülmektedir. Bu tasniflerin ilki, ihracata dayalı merkantilist rejimdir (*export-led mercantilist regime*). Bu rejim, kamu sektörü ve özel sektörün tasarrufları ile cari fazlanın eşleşmesine dayanmaktadır. Dolayısıyla iç talebin büyümeye katkısı düşük veya negatiftir. İkinci alt başlık ise, zayıf ihracata dayalı rejimdir (*weakly export-led regime*). Zayıf ihracata dayalı rejim, cari fazla bulunmasına rağmen azalan ihracat katkısını ya da cari açık bulunmasına rağmen artan ihracat katkısını ifade etmektedir (Hein & Martschin, 2021, s. 498; Akçay & Jungmann, 2023, s. 542; Hein vd., 2021, s. 1202).

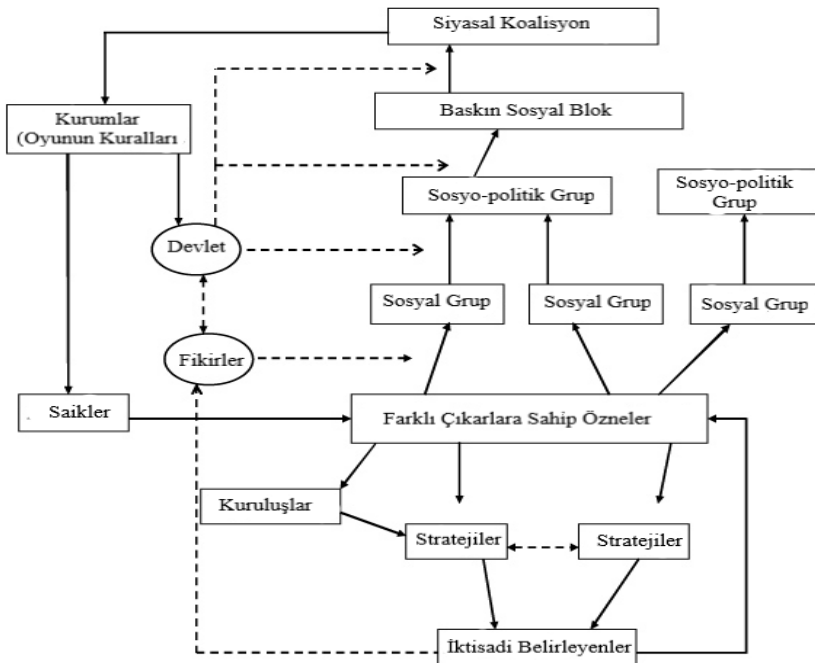
4.5.4. Yatırıma Dayalı Büyüme Modeli

Yatırıma dayalı büyüme modelinde doğrudan yabancı yatırımların ülkeye çekilmesiyle oluşan ihracat artışı ve yenilenme kapasitesi ile beraber tüketim eksikliği aşılmaya çalışılmaktadır (Baccaro & Pontusson, 2022, s. 206). Devlete dayalı büyüme modeli, bu çerçeveye eklenebilecek bir diğer büyüme modelidir. Böyle bir model altında, kamu tüketim ve yatırım harcamaları iktisadi büyümenin temel itici gücü olmalı ve yatırım seviyesi kâr payı tarafından belirlenmemelidir. Böyle bir büyüme modelini Post – Fordist dönem için ayırt edici bir model olarak görme olasılığı yoktur. Benzer biçimde, özel yatırımlara dayalı büyüme modelinin saf halinin uygulaması da bu dönem için şüphelidir. 1970’lerden bugüne yatırım haddi kâr payına daha duyarlı hale gelmiştir, ancak fiziksel sermaye yatırımları, gelişmiş ülkelerde iktisadi büyümenin itici gücü olmak için yeterli güce haiz değildir. Bu nedenle, yatırıma dayalı büyüme modeli, Çin ve diğer ilkel birikimi gerçekleştiren ülkeler için daha uygun bir model olarak nitelenebilir (Baccaro & Pontusson, 2016, s. 186). Post-Fordist dönemde, toplam talep çeşitli açılardan durgunlaşmıştır. Bu durgunluğun temel nedeni, harcama eğilimi yüksek kesimlerin tüketiminin azalması ve yatırımların talebe olan duyarlılığının düşüklüğü bulunmaktadır (Baccaro & Pontusson, 2016, s. 206).

5. Büyüme Koalisyonları

Büyüme modelleri yaklaşımı, uygulanacak büyüme politikalarının siyasal ve toplumsal desteğinin gerekliliğini vurgulamıştır. Desteğe gereksinim duyulması, büyüme modelinin farklı sosyal gruplar tarafından oluşturulacak kısmi uzlaşısı altında kurumsallaşmaktadır.

Şekil 2. Siyasal Koalisyonun Oluşumu

Kaynak: (Amable, 2003, s. 40)

Sosyal grupların oluşumunu Şekil 2 üzerinden takip etmek mümkündür. Sosyal grupları üçlü bir ayırım içerisinde betimlemek mümkündür. Bunlardan ilki, sosyo-ekonomik gruplardır ve bireylerin toplum içerisinde var olduğu konumun temsilinden doğmaktadır. İkincisi, sosyo-politik gruplardır ve bu gruba ait üyelerin kamu politikaları ve hukuki düzenlemeler için benzer veya uyumlu beklentileri olmasından doğmaktadır. Üçüncüsü, sosyal blok olarak nitelenen ve belirli bir siyasal strateji etrafında bütünleşen siyasal grupları nitelendirmektedir (Amable & Palombarini, 2023, s. 944). Sosyal gruplar ve bu grupları oluşturan bireyler, toplumsal yapı içindeki konumlarının çeşitliliklerinden ötürü farklılaşmış çıkarlara sahiptir (Amable, 2015, s. 93; May vd., 2024, s. 3). Bir başka ifadeyle, sosyal gruplar, yekparelik arz etmeyen öznelere ortak çıkar algıları ve benzer toplumsal talepleri neticesinde oluşmuştur (Amable & Palombarini, 2009, s. 131). Bu

grupların siyasal talepleri, içinde bulundukları grupların siyasal gücü ve bu grupların siyasal destek sağlayabilme kapasitesi tarafından belirlenmektedir. Bu grupların toplumsal talepleri yalnızca iktisadi taleplerden doğmamakta, öznelere toplum içerisinde yer ettikleri konumdan kaynaklanan çeşitli alanlarca belirlenmektedir (Amable & Palombarini, 2023, s. 944). Mantıksal işleyişi siyasal gücün birikimine dayanan siyaset kurumuna göre, kamusal eylemler siyasal olarak daha güçlü olan grupların taleplerinin tatmininden kaynaklanmaktadır (Amable, 2015, s. 93). Kapitalist çeşitliliği anlatmayı araştıran politik iktisadi inceleme, evvela kurumları temsili şirketin faaliyetleri üzerinden incelemek yerine kurumların siyasal teorisini temel almalı ve toplumsal çatışmaları kurumları açıklamak için kullanılmalıdır (Amable & Palombarini, 2009, s. 143).

İdeoloji ve siyaset kurumu tarafından yapılan arabuluculuk bu teorik çerçeveyi şekillendirmekte önemli etkiye sahiptir. Toplumsal beklentiler ve talepler öznelere işçi, yönetici gibi toplumsal konumlarından türeyen doğal olgular değil, aksine, öznelere çıkarlarına uygun düştüğünü düşündüğü olgulardır. İdeoloji ise, farklılaşmış sosyo-ekonomik yapı altında yeknesaklık arz etmeyen sosyal beklentilerin ifade edilmesidir. Siyaset kurumunun konumu ise, bu çoklu talepler altında toplumsal uzlaşmayı sağlamak ve hangi taleplere yanıt verileceğini belirlemektir (Amable & Palombarini, 2009, s. 130). Bir başka ifadeyle, kurumsal düzen, sosyal grupları bütünüyle tatmin etmeyecek, ancak çatışmalı ortamda karşılıklı tavizlerle oluşabilecek en iyi çözümü sunacaktır (Amable, 2003, s. 10).

Kapitalist düzeni modernizm öncesi düzenlerden ayıran niteliklerden biri, farklı sosyal grupların kalkınma sürecine eklenmesidir. Bu gereklilik, sürekli olarak yeni ve büyümeye elverişli piyasanın yaratılması ihtiyacından doğmaktadır. Ayrıca çeşitli sosyal grupların varlığında bu sürece eklenmesi yalnızca baskı ile sağlanamaz. Bu nedenle, baskın grupların değerlerinin baskılanan grupların sağduyusu haline geldiği üstün bir kültürün var olmasına ihtiyaç vardır (Amable & Palombarini, 2009, s. 130).

Korunacak olanlar “baskın” çıkarlar olarak nitelenirken, göz ardı edilenler “baskılanmış” çıkarlar olarak sınıflandırılabilir (Amable, 2015, s. 93). Bir başka ifadeyle baskın sosyal bloğun oluşumu, toplumsal yapı içerisinde merkez ve çevrenin oluşumunu sağlamaktadır (Amable & Palombarini, 2023, s. 945). Uygulanacak politikalar, baskın sosyal gruplar arasında karşılıklı verilecek tavizlerin yapısına bağlıdır. Baskın sosyal grupların ortaklaşması, baskın sosyal bloğu oluşturmaktadır. Böyle bir bloğun mevcudiyeti, siyasal öznelere bu bloğun tercih ettiği politikaların uygulanması ile neticelenecek ve toplumsal çatışmalar dindirilecektir (Amable, 2015, s. 93; May vd., 2024, s. 3). Siyaset kurumu, farklı sosyal grupları bir blok üzerinde birleştirebildiği ölçüde sağlam bir toplumsal tabana sahip olacaktır (Amable & Palombarini, 2023, s. 945). Bir anlamda siyaset kurumunun konumu, karşılanacak ve karşılanamayacak toplumsal talepleri belirlemektir (Amable & Palombarini, 2009, s. 131). Sonuç olarak bir sosyal blok, ortak beklentilerle harmanlanan bir siyasal birliktelik tarafından oluşturulmuştur ve kamu politikalarına etki etmeyi gaye

edinerek bu beklentilerin bir kısmının karşılanmasını şiar edinmektedir. Sosyal blok yeknesaklık arz etmese de kendisini oluşturan sosyal grupların siyasal ağırlığına göre şekillenmektedir (Amable & Palombarini, 2023, s. 947).

Büyüme modelleri yaklaşımı, baskın sosyal blokun sektörel çıkarlar ekseninde kurulduğunu ve bu sektörel çıkarların büyüme koalisyonunu oluşturduğunu söylemektedir. (Baccaro & Pontusson, 2022, s. 205). Büyüme modelleri yaklaşımında büyüme koalisyonu olarak adlandırılan baskın sosyal blok, evvela şirket sahipleri ve yöneticilerini kapsamakta, ardından sektöre özel vasıflara sahip olan emekçiler bu bloğa eklenmektedir. Bu bloğu oluşturan gruplar, makro iktisadi ve sektörel politikalarda ortaklaşan çıkarlara sahiptirler. Farklı sınıfların ve sektörlerin çıkarlarının bu bloğa eklenmesi, ülkelerin büyüme modellerinin özgünlüğüne bağlıdır (Baccaro & Pontusson, 2022, s. 209). Örgütlenmiş çıkarlardan doğacak koalisyonun varlığı, şirket elitleri ve seçimle yahut atama ile gelen kamu görevlilerinin varlığıyla birlikte siyasal hedeflerin gerçekleşmesini sağlayacaktır. Baskın büyüme koalisyonunda yer eden ve büyüme koalisyonunun siyasal hedeflerine uygun hareket eden siyasal partiler, çoğunluğun desteğini almayı amaçlayacaktır. Seçmenlerin yapacağı siyasal tercih seçilen hükümetin makro iktisadi politikalarını belirleme yetisine haiz değildir. Ancak bu tercihin, seçmenlerin talepleri doğrultusunda büyüme koalisyonunun hedeflediği politikaları sınırlayabilme yetisi bulunmaktadır. Bu siyasal çatışmayı yönetebilme yetisi, siyasal partilerin geleceğini belirleyecek etmendir. Bir başka ifadeyle, büyüme modelleri yaklaşımına göre sistemin kısa dönemli ve istikrarsız olmasının nedeni, büyüme koalisyonu içerisindeki ve büyüme koalisyonu ile seçmenler arasında oluşacak siyasal çıkar çatışmalarıdır (Baccaro, vd., 2022, s. 30). Büyüme koalisyonları ile baskın sosyal blok teorisinin kesiştiği bir diğer nokta ise, her ikisinin de çıkarlarını ulusal çıkar olarak sunabilme yetisi ve kamuoyunu bloğun – koalisyonun talepleri üzerine yönlendirebilme yetisidir. Bu oluşumlar, kendilerini seçim tartışmaları üzerinden soyutlama ve partiler üstü bir görünüm sunabilme yetisine sahiptir (Baccaro, vd., 2022, s. 35).

6. SONUÇ

Bu çalışmada ülkelerin özgün kapitalist çeşitliliklerini serimlemeyi amaçlayan CC araştırmaları arasında yeni nesli temsil eden “Büyüme Modelleri” yaklaşımının teorik bir incelemesi sunulmuştur. Büyüme modelleri yaklaşımı, iktisadi toplum ve siyasetten soyutlayan ana akım araştırmaları eleştirerek politik iktisada geri dönmeyi amaçlamaktadır. Ana akım CC araştırmalarını temsil eden VoC’un araştırma çerçevesinin yetersizliği, büyüme modelleri yaklaşımının çıkış noktası olmuştur. VoC’un belirleyici kurum olarak şirketi kabul etmesi, değişime kapalı olması, devlete yer vermemesi ve gelişmiş ülkeleri incelemesi, VoC içerisinde eleştirel bir neslin neşet etmesiyle neticelenmiştir. Ancak bu neslin de VoC’un araştırma metodolojisinden kopmadığı ve LME – CME dikotomisini geliştirmekte olan ülkelere taşımakla yetindiği görülmüştür. Bu nedenle büyüme modelleri

yaklaşımının VoC araştırmaları içerisinde üçüncü nesli oluşturarak araştırma metodolojisini dönüştürmeyi amaçladığı görülmüştür.

Büyüme modelleri yaklaşımı, kapitalizmin içindeki istikrarsızlıkların toplam talepteki devinimlerden kaynaklandığını öne sürmektedir. İstikrarsızlığın kabulü, VoC'ta Yeni Keynesyen iktisadın kabulleriyle sürekli olarak eriştiği dengenin PKİ'deki dengesizlik ile ikamesi sonucunu doğurmuştur. Bu ikame ile birlikte emek ve sermaye arasında var olan eşitsiz güç dengesi kabul edilmiş ve sermayedarlar içinde finans kesiminin diğer kesimlere nazaran daha güçlü olduğu vurgulanmıştır. Farklı sınıflar arasındaki siyasi uzlaşma arayışının, kapitalizmin geçici istikrarını sağlayan unsur olduğu kabul edilmiştir.

Büyüme modelleri yaklaşımı, VoC'un ideal tip kategorisi altında gelişmiş ülkeler için sunduğu LME ve CME dikotomisi ve bu dikotominin gelişmekte olan ülkelere teşmil edilmesi olan DME, HME, SME ve PME yerine, ülkelerin talep ve büyüme rejimleri neticesinde ortaya çıkan büyüme modellerini ayrıştırmayı önermektedir. Fordist dönem ücret çekişli büyüme modeliyle ilişkilendiren bu yaklaşım, Post Fordist dönemde kapitalist çeşitliliği serimleyen dört farklı büyüme modeli olduğunu söylemiştir. Bunlar, Kredi Tarafından Finansmanı Sağlanan Tüketime Dayalı Büyüme Modeli, İç Talebe Dayalı Büyüme Modeli, İhracata Dayalı Büyüme Modeli ve Yatırıma Dayalı Büyüme Modelidir. Kredi tarafından finansmanı sağlanan tüketime dayalı modelde, reel ücretlerin düşüşünün yol açtığı tüketim durgunluğu, tüketimin kredi genişlemesi vasıtasıyla uyarılması yoluyla aşmaya çalışılmaktadır. İç talebe dayalı büyüme modeli, genellikle kamu açıklarının ittiği iktisadi büyümeyi imlemektedir. İhracata dayalı büyüme modelinde yurtdışı talep büyüme modelinin itici gücüdür ve iç talepteki yetersizlik dış taleple ikame edilmektedir. Bu olgu, farklı sektörlerdeki emekçilerin elde ettiği ücretleri farklılaştırmakta ve ihracata yönelik üretim yapan şirketleri başat konuma taşımaktadır. Yatırıma dayalı büyüme modelinde doğrudan yabancı yatırımların ülkeye çekilmesine dayalıdır. Bu modelde doğrudan yabancı yatırımlar vasıtasıyla yaratılan ihracat artışı ve yenilenme kapasitesi ile beraber tüketim eksikliği aşmaya çalışılmaktadır.

Bir ülkede var olan büyüme modelinin istikrarı, büyüme koalisyonlarının varlığı ile sağlanmaktadır. Bu olgu, PKİ iktisatta var olan istikrarsızlığı siyasal alana taşımakta ve geçici büyüme koalisyonlarının varlığının büyüme modelinin meşruiyeti için zorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Büyüme koalisyonları vasıtasıyla VoC içerisinde yer almayan kurumsal değişim olanağı CC araştırmalarına yerleştirilmektedir. Çünkü büyüme koalisyonları kalıcı değildir, sosyal grupların uzlaşısıyla dönüşüme uğramakta ve baskın ile baskılanan sosyal grupların konumu değişebilmektedir.

Büyüme modelleri yaklaşımı bütün birleşenleri ile beraber düşünüldüğünde, bu yaklaşımın VoC'un mikro iktisadi analizi yerine makro iktisadi önceleyen bir araştırma çerçevesi sunduğu, ülkelerin uyguladığı farklı büyüme modellerini büyüme koalisyonları ile ilişkilendirerek siyaset ve sosyoloji ile iktisat arasında bağlantı kurduğu ve sınıflar arası ve

sınıflar içi çatışmalara vurgu yaptığı görülmektedir. Bu nedenle büyüme modelleri yaklaşımının, kendisini önceleyen CC araştırmalarına kıyasla kapitalizm içi çeşitlilikleri serimleme olanağının daha güçlü olduğu görülmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarların herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Akçay, Ü., & Jungmann, B. (2023). Growth regimes, dominant social blocs and growth strategies: Towards varieties of export-led growth regimes and strategies in Turkey and Poland. *European Journal of Economics and Economic Policies*, 20(3), 539-560. <https://doi.org/doi.org/10.4337/ejeep.2023.0123>
- Albert, M. (1993). *Capitalism vs. Capitalism: How America's Obsession with Individual Achievement and Short-Term Profit Has Led It to the Brink of Collapse*. Four Walls Eight Windows.
- Amable, B. (2003). *The Diversity of Modern Capitalism*. Oxford University Press.
- Amable, B. (2015). Institutional complementarities in the dynamic comparative analysis of capitalism. *Journal of Institutional Economics*, 12(1), 79-103. <https://doi.org/10.1017/S1744137415000211>
- Amable, B., & Palombarini, S. (2009). A neorealist approach to institutional change and the diversity of capitalism. *Socio-Economic Review*, 7(1), 123-143. <https://doi.org/10.1093/ser/mwn018>
- Amable, B., & Palombarini, S. (2023). Multidimensional social conflict and institutional change. *New Political Economy*, 28(6), 942-957. <https://doi.org/10.1080/13563467.2023.2215701>
- Baccaro, L., Blyth, M., & Pontusson, J. (2022). Introduction: Rethinking Comparative Capitalism. İçinde L. Baccaro, M. Blyth, & J. Pontusson (Ed.), *Diminishing Returns The New Politics of Growth and Stagnation* (ss. 1-49). Oxford University Press.
- Baccaro, L., & Pontusson, J. (2016). Rethinking Comparative Political Economy: The Growth Model Perspective. *Politics & Society*, 44(2), 175-207. <https://doi.org/10.1177/0032329216638053>
- Baccaro, L., & Pontusson, J. (2018). *Comparative Political Economy and Varieties of Macroeconomics* (MPIfG Discussion Paper No. 18/10). Max Planck Institute for the Study of Societies.
- Baccaro, L., & Pontusson, J. (2022). The politics of growth models. *Review of Keynesian Economics*, 10(2), 204-221.
- Becker, U. (2009). *Open Varieties of Capitalism Continuity, Change and Performances*. Palgrave Macmillan.
- Brenner, N., Peck, J., & Theodore, N. (2010). Variegated neoliberalization: Geographies, modalities, pathways. *Global Networks*, 10(2), 182-222. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0374.2009.00277.x>
- Bruff, I. (2011). What about the Elephant in the Room? Varieties of Capitalism, Varieties in Capitalism. *New Political Economy*, 16(4), 481-500. <https://doi.org/10.1080/13563467.2011.519022>
- Bruff, I., Ebenau, M., & May, C. (2015). Fault and Fracture? The Impact of New Directions in Comparative Capitalisms Research on the Wider Field. İçinde M. Ebenau, I. Bruff, & C. May (Ed.), *New Directions*

- in *Comparative Capitalisms Research Critical and Global Perspectives* (ss. 28-44). Palgrave Macmillan.
- Bruff, I., & Horn, L. (2012). Varieties of Capitalism in Crisis? *Competition & Change*, 16(3), 161-168. <https://doi.org/10.1179/1024529412Z.00000000011>
- Buhr, D., & Frankenberger, R. (2014). Emerging varieties of incorporated capitalism. Theoretical considerations and empirical evidence. *Business and Politics*, 16(3), 393-427. <https://doi.org/10.1515/bap-2013-0020>
- Carney, R. W. (2016). Varieties of hierarchical capitalism: Family and state market economies in East Asia. *The Pacific Review*, 29(2), 137-163. <https://doi.org/10.1080/09512748.2015.1020963>
- Coates, D. (2014). Studying comparative capitalisms by going left and by going deeper. *Capital & Class*, 10(2), 18-30. <https://doi.org/10.1177/0309816813510372>
- Coates, D. (2015). Varieties of Capitalism and 'the Great Moderation'. İçinde M. Ebenau, I. Bruff, & C. May (Ed.), *New Directions in Comparative Capitalisms Research Critical and Global Perspectives* (ss. 11-27). Palgrave Macmillan.
- Crouch, C., & Streeck, W. (Ed.). (1997). *Political Economy of Modern Capitalism: Mapping Convergence and Diversity*. Sage.
- Dardot, P., & Laval, C. (2022). *Bitmeyen Kâbus Neoliberalizm Demokrasiyi Nasıl Ortadan Kaldırıyor* (F. Keskin, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Deeg, R., & Jackson, G. (2007). Towards a More Dynamic Theory of Capitalist Variety. *Socio-Economic Review*, 5(1), 149-179. <https://doi.org/10.1093/ser/mwl021>
- Dore, R. (2000). *Stock Market Capitalism: Welfare Capitalism: Japan and Germany Versus the Anglo-Saxons*. Oxford University Press.
- Dutt, A. (2015). Uncertainty, power, institutions, and crisis: İmplications for economic analysis and the future of capitalism. *Review of Keynesian Economics*, 3(1), 9-28. <https://doi.org/doi.org/10.4337/roke.2015.01.02>
- Gerschenkron, A. (1962). *Economic Backwardness in Historical Perspective*. Harvard University Press.
- Hall, P. A. (2007). The Evolution of Varieties of Capitalism in Europe. İçinde B. Hancké, M. Rhodes, & M. Thatcher (Ed.), *Beyond Varieties of Capitalism: Conflict, Contradictions, and Complementarities in the European Economy* (ss. 39-88). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199206483.001.0001>
- Hall, P. A., & Soskice, D. (2001). An Introduction to Varieties of Capitalism. İçinde P. A. Hall & D. Soskice (Ed.), *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage* (ss. 1-68). Oxford University Press.
- Hancké, B., Rhodes, M., & Thatcher, M. (2007). Introduction: Beyond Varieties of Capitalism. İçinde B. Hancké, M. Rhodes, & M. Thatcher (Ed.), *Beyond Varieties of Capitalism: Conflict, Contradictions, and Complementarities in the European Economy* (ss. 3-38). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199206483.001.0001>
- Hay, C. (2020). Does Capitalism (Still) Come in Varieties? *Review of International Political Economy*, 27(2), 302-319. <https://doi.org/10.1080/09692290.2019.1633382>
- Hein, E. (2012). *The Macroeconomics of Finance-dominated Capitalism—And its Crisis*. Edward Elgar Publishing.
- Hein, E. (2023). *Macroeconomics after Kalecki and Keynes*. Edward Elgar Publishing.
- Hein, E., & Martschin, J. (2021). Demand and growth regimes in finance-dominated capitalism and the role of the macroeconomic policy regime: A post-Keynesian comparative study on France, Germany, Italy and Spain before and after the Great Financial Crisis and the Great Recession. *Review of Evolutionary Political Economy*, 2(3), 493-527. <https://doi.org/10.1007/s43253-021-00044-5>
- Hein, E., Paternesi, M., Walter, & Tridico, P. (2021). Welfare models and demand-led growth regimes before and after the financial and economic crisis. *Review of International Political Economy*, 28(5), 1196-1223. <https://doi.org/10.1080/09692290.2020.1744178>
- Hollingsworth, R. W., & Boyer, R. (1997). Coordination of Economic Actors & Social Systems of Production. İçinde R. W. Hollingsworth & R. Boyer (Ed.), *Contemporary Capitalism: The Embeddedness of Institutions* (ss. 1-47). Cambridge University Press.

- Jackson, G., & Deeg, R. (2006). *How Many Varieties of Capitalism? Comparing the Comparative Institutional Analyses of Capitalist Diversity* (MPIfG Discussion Paper No. 06/2). Max Planck Institute for the Study of Societies.
- Jessop, B. (2014). Capitalist diversity and variety: Variegation, the world market, compossibility and ecological dominance. *Capital & Class*, 38(1), 45-58. <https://doi.org/10.1177/0309816813513087>
- Johnston, A., & Matthijs, M. (2022). The Political Economy of the Eurozone's Post- Crisis Growth Model. İçinde L. Baccaro, M. Blyth, & J. Pontusson (Ed.), *Diminishing Returns The New Politics of Growth and Stagnation* (ss. 117-142). Oxford University Press.
- Kannankulam, J., & Georgi, F. (2014). Varieties of capitalism or varieties of relationships of forces? Outlines of a historical materialist policy analysis. *Capital & Class*, 38(1), 59-71. <https://doi.org/10.1177/0309816813513088>
- Kıran, J. (2018). Expanding the framework of the varieties of capitalism: Turkey as a hierarchical market economy. *Journal of Eurasian Studies*, 9(1), 42-51. <https://doi.org/10.1016/j.euras.2017.12.004>
- May, C., Nölke, A., & Schedelik, M. (2024). Growth models and social blocs: Taking Gramsci seriously. *Competition & Change, Special Issue: Growth Models in Emerging Economies*, 1-18. <https://doi.org/10.1177/10245294241231992>
- Morgan, G., Doering, H., & Gomes, M. (2021). Extending Varieties of Capitalism to Emerging Economies: What can We Learn from Brazil? *New Political Economy*, 26(4), 540-553. <https://doi.org/10.1080/13563467.2020.1807485>
- Nölke, A. (2016). Economic causes of the Eurozone crisis: The analytical contribution of Comparative Capitalism. *Socio-Economic Review*, 14(1), 141-161. <https://doi.org/10.1093/ser/mwv031>
- Nölke, A. (2019). Comparative Capitalism. İçinde T. M. Shaw, L. C. Mahrenbach, R. Modi, & X. Yi-chong (Ed.), *The Palgrave Handbook of Contemporary International Political Economy* (ss. 135-151). Palgrave Macmillan.
- Nölke, A., ten Brink, T., Claar, S., & May, C. (2015). Domestic structures, foreign economic policies and global economic order: Implications from the rise of large emerging economies. *European Journal of International Relations*, 21(3), 538-567. <https://doi.org/10.1177/1354066114553682>
- Nölke, A., ten Brink, T., May, C., & Claar, S. (2020). *State-Permeated Capitalism in Large Emerging Economies*. Routledge.
- Nölke, A., & Vliegenthart, A. (2009). Enlarging the Varieties of Capitalism: The Emergence of Dependent Market Economies in East Central Europe. *World Politics*, 61(4), 670-702. <https://doi.org/10.1017/S0043887109990098>
- Özügurlu, H. Y. (2024). Sürekli Kriz Eğilimi Ve Heterodoks Maliye Politikasının Önemi. *Dicle Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(27), 183-208. <https://doi.org/doi.org/10.53092/duibfd.1386326>
- Palley, T. (2022). Theorizing Varieties of Capitalism: Economics and the fallacy that 'there is no alternative (TINA)'. *Review of Keynesian Economics*, 10(2), 129-166.
- Polanyi, K. (2014). *Büyük Dönüşüm, Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Temelleri* (A. Buğra, Çev.; 12. Baskı). İletişim Yayınları.
- Schedelik, M., Nölke, A., Mertens, D., & May, C. (2021). Comparative Capitalism, Growth Models and Emerging Markets: The Development of the Field. *New Political Economy*, 26(4), 514-526. <https://doi.org/10.1080/13563467.2020.1807487>
- Schlumberger, O. (2008). Structural reform, economic order, and development: Patrimonial capitalism. *Review of International Political Economy*, 15(4), 622-649. <https://doi.org/10.1080/09692290802260670>
- Schneider, B. R. (2009). A comparative political economy of diversified business groups, or how states organize big business. *Review of International Political Economy*, 16(2), 178-201. <https://doi.org/10.1080/09692290802453713>
- Schneider, B. R. (2013). *Hierarchical Capitalism in Latin America: Business, Labor, and the Challenges of Equitable Development*. Cambridge University Press.
- Schneider, B. R. (2015). The Developmental State in Brazil: Comparative and Historical Perspectives. *Brazilian Journal of Political Economy*, 35(1), 114-138.

- Schneider, B. R., & Soskice, D. (2009). Inequality in developed countries and Latin America: Coordinated, liberal and hierarchical systems. *Economy and Society*, 38(1), 17-52. <https://doi.org/10.1080/03085140802560496>
- Shonfield, A. (1965). *Modern Capitalism: The Changing Balance of Public and Private Power*. Oxford University Press.
- Stockhammer, E. (2022). Post-Keynesian Macroeconomic Foundations for Comparative Political Economy. *Politics & Society*, 50(1), 156-187. <https://doi.org/10.1177/00323292211006562>
- Stockhammer, E., & Kohler, K. (2022). Learning from distant cousins? Post-Keynesian Economics, Comparative Political Economy, and the Growth Models approach. *Review of Keynesian Economics*, 10(2), 184-203.
- Stockhammer, E., & Onaran, Ö. (2022). Growth Models and Post-Keynesian Macroeconomics. İçinde L. Baccaro, M. Blyth, & J. Pontusson (Ed.), *Diminishing Returns The New Politics of Growth and Stagnation* (ss. 53-73). Oxford University Press.